

~ 1 ~

DAGBOEK OEZBEKISTAN

REIS LIVIUS ONDERWIJS
SEPTEMBER/OKTOBER 2015

DOOR FRANS WENDEL

DAGBOEK REIS OEZBEKISTAN

~met Livius langs de Zijderoute~

INLEIDING

“Treasure the moment, it will not last

Only the fool lives in future and past.”

(Alisher Navoi, Oezbeekse dichter uit de 15^e eeuw; zie blz. 53)

“Zijderoute” heeft al gauw de klank van avontuur en romantiek, verre reizen, karavanen door hoge bergpassen en eindeloze woestijnen, namen als Djenghis Khan, Timur Lenk en Marco Polo, krijgshaftige ruitervolken, kostbare Chinese zijde en specerijen uit het Verre Oosten, intrigerende steden als Samarkand en Buchara. Tijd voor Livius om op verkenning te gaan in het land waar ooit de kern lag van dit historische handelsnetwerk: een studiereis naar Oezbekistan.

Belangstelling genoeg voor dit verre land met zijn fascinerende verleden: binnen enkele dagen was de reis overtekend. Vierentwintig mochten er slechts mee. Volgens Jona dacht men wat gemakkelijk over deze reis. Lange nachtvluchten. Naar een land dat na vertrek van de Russen was blijven steken in communistische bureaucratie en beperkte vrijheden. Opgravingen als “zandhopen”. Echt een studiereis dus. Een uitdaging voor ervaren reizigers.

De visumprocedure was onverwacht eenvoudig: wat gegevens verstrekken en het paspoort enige weken afstaan, maar formulieren invullen hoefde niet eens. Vincent van het reisagentschap deed de rest en trok een dagje met onze paspoorten naar Brussel om een groepsvisum te regelen.

Een voorbereidende bijeenkomst bood Jona gelegenheid ons in te wijden in de historische achtergronden van de Zijderoute en van Oezbekistan, terwijl de tweede reisleader, Sigrid van Roode, het programma enthousiast uit de doeken deed. Veel mausolea, moskeeën en madrasses. Een syllabus met de *Geschiedenis van Oezbekistan* gaf gelegenheid zich thuis verder te verdiepen in de materie. Een aantal deelnemers volgde ook nog de cursus van Jona en

Sigrid over de Zijderoute. Amsterdam of Bussum. Wat wil je nog meer? Hoogstens nog een goede reisgids en een landkaart raadplegen.

Uit al die informatie begrepen we dat de oorsprong van onze Indo-Germaanse taal in prehistorische tijden was gelegen op de eindeloze steppen van Centraal-Azië en dat onze Westerse cultuur ook wortels heeft in die verre streken. Verder is het patroon duidelijk geworden hoe in de loop der eeuwen telkens weer nieuwe krijgshaftige ruitervolken uit de noordelijke steppen naar het zuiden trokken, waar bij de grote rivieren vruchtbare gronden en rijke handelswegen lokten. De kern van die rijkdom en cultuur was Transoxanië, met steden als Samarkand, Buchara en Tashkent. Daar zouden we heengaan en we waren er klaar voor.

Tashkent: Moskee Hazrati Imom Jome Masjidi en Muyie Mubarak Bibliotheek

DAG 1, 28/29 SEPTEMBER:

Reis naar Tashkent

Het is opmerkelijk en eigenlijk verbazingwekkend hoe een groep van vooral oudere reizigers, sterk gehecht aan comfort en persoonlijke vrijheid, zich vandaag de dag zonder tegenspartelen onderwerpt aan de moderne vorm van reizen per vliegtuig. Dan moet het doel wel erg begeerlijk zijn. Lange rijen, lange wachttijden, drukte en lawaai, vertraging. Gecontroleerd en gefouilleerd als potentiële terroristen. In nachtelijke etappes bijna negen uur met honderden anderen vrijwillig samengepakt in een grote stalen kist, oncomfortabele stoelen, een deel van de tijd vastgesnoerd, zittend slapen, geen ruimte om je benen te strekken. Als je gaat staan, sta je maar in de weg en moet je neerzien op openhangende monden. Een kunstmatige omgeving, om druk- en temperatuurverschillen te overleven, vaak benauwend warm, airco waarin de virussen zich juichend storten op willoze

prooien. Vrij smakeloos eten door massaproductie, al lijken velen daar tegenwoordig aan gewend. Efficiency en onderwerping. Ervaren reizigers zijn eraan gewend. Anders kom je niet in Tashkent.

Maar goed, half zeven in de morgen staan we dan toch, nog wat verdwaasd, braaf met ons paspoort in de hand en een kopie van het visum, in een benauwend hete ruimte te dringen voor de controlehokjes van de Oezbeekse veiligheidspolitie, nors kijkende jonge kerels, Mongoolse trekken, stoere pet. Ze maken een scan van het paspoort en we mogen door naar de tweede hindernis: douaneformulieren invullen, in tweevoud.

Het gaat erom hoeveel buitenlands geld men invoert en dure apparatuur. Daar wordt men op gecontroleerd bij het verlaten van het land, wordt beweerd. Bureaucratie dus. Enige paniek breekt uit in de groep als de reisleader plotseling, terwijl iedereen bijna klaar is, rondgaat met de mededeling dat geld en apparatuur samen niet meer mogen bedragen dan 1000 dollar. Dat horen we voor het eerst! Nieuwe formulieren worden uitgedeeld. Dan maar wat sjoemelen met de bedragen. Een jonge man die we niet kennen - het blijkt later onze Oezbeekse gids te zijn - neemt behulpzaam de pen van sommige trage figuren over en vult rap de rest in. We moeten nog een tijd in de hal wachten op het afgestempelde tweede formulier. Ze doen er kennelijk niet moeilijk over.

Nog maar net in de bus van Dolores Travel Services, die ons verder zal vervoeren, eist Jona het formulier al weer op, bevreesd dat we het kwijtraken. Dan kom je volgens zeggen bijna het land niet meer uit. Schrikbeeld. Nu maar hopen dat Jona ze niet kwijtraakt. Mahmud, onze lokale gids, deelt flessen mineraalwater uit en neemt opgewekt het woord.

Mahmud

Hij ziet er uitgeslapen uit, een jonge gebruiinde Oezbeek, open vriendelijk gezicht, kijkt soms wat guldig. Gelukkig spreekt hij goed Engels.

Hij heet ons welkom in “de wieg van de beschaving” - dat heeft hij vast zo geleerd in zijn opleiding. Na de ineenstorting van de Sovjet Unie in 1991 is Oezbekistan onafhankelijk geworden en - hij zegt het in volle

overtuiging - het heeft vier “democratische” partijen! In de bus blijft het stil, geen commentaar. Hij doet een stap terug door Oezbekistan toch een “ontwikkelingsland” te noemen, maar ze zijn op de goede weg. Hij is er trots op. Hij gaat nog even door, over de taal en het geld. Wij zwijgen en denken aan een bed.

Tegen negenen rijden we het stadscentrum binnen, modern, brede lanen, hoge gebouwen en het verkeer zit al aardig vast. Jona vrolijkt ons wat op met de aankondiging dat we tot twaalf uur “tot onze positieven” mogen komen, maar dat we dan in de hal worden verwacht voor een gezamenlijke lunch en een eenvoudig programma.

Wyndham Hotel ziet er modern uit, maar werkt niet mee om tot rust te komen: het inchecken gaat bureaucratisch langzaam. Dat geeft wel gelegenheid twee nieuwe reizigers de hand te schudden - zij hebben om deze tijd hun ontbijt er net op zitten - Kees en Geer Bronke. Wereldreizigers. Zijn uit China over land hierheen gereisd. Intussen krijgt de bagagejongen van het hotel gelegenheid om alle koffers op één kar te laden, die hij moeizaam over de verschillende verdiepingen zeult, maar hij heeft alleen maar kamernummers - verkeerd gestapeld dus - en tegen tien zitten sommigen van de groep nog steeds op hun bagage te wachten. Lekker uitrusten. Jona moet daarna nog uren op een schone kamer wachten, dus die kan zo door naar de lunch.

DAG 2, 29 SEPTEMBER: Tashkent

Geschiedenis

De “stenen stad”, hoofdstad van Oezbekistan, de grootste stad van Centraal-Azië, momenteel met meer dan 2,3 miljoen inwoners. De oude oase ligt aan een zijrivier van de Syr Darya, de Chirchik. De oudst gevonden resten van de stad gaan terug tot de 5e à 3e eeuw v. Chr., toen bekend als Kanka of Chach, een vierkante citadel, iets zuidelijker gelegen dan de huidige stad. In de 7e eeuw, na de overheersing van het gebied door Saken, Sassaniden en Hephtalieten, verplaatste de kern van de stad zich naar de oevers van de Chirchik, waar Sogdische kooplui en Turkse nomaden uit het noorden handel dreven. Opgravingen vertellen dat toen zo’n 30 stedelijke kernen werden verbonden door een stelsel van kanalen.

Rond 715 kwamen de Arabieren en de islam. In hun uitspraak werd Chach tot Shash en de stad met zijn moskeeën werd beschermd door de bouw van stadsmuren. De Zijderoute bloeide als nooit tevoren, karavanen vonden hier beschutting en rust na de

zware tocht van China over steppen en bergen. Arabische bezoekers beschreven de stad als een bloeiende plek van wijngaarden, bazaars en handwerkslieden. Onder de Turkse Karakhaniden in de 11^e eeuw kreeg de stad zijn definitieve naam Tashkent.

De Mongoolse storm van Djengis Khan kwam in 1219 over de stad. Herstel en herbloei volgden onder Timur Lenk en zijn opvolgers. In de 18^e en 19^e eeuw, onder het Oezbeekse Khanaat van Kokand, toen de handel met Rusland zich ontwikkelde, groeide Tashkent uit over vier grote wijken tot een stad van 100.000 inwoners, achter een stadsmuur van 16 kilometer lengte, en men telde 300 moskeeën.

In 1856 deed de Russische generaal Chernaiev met een kleine legermacht een gewaagde nachtelijke aanval op het zwaar verdedigde bolwerk en wist het vooral met list in te nemen. Spoedig, in 1867, werd hij door de Russische tsaar als gouverneur vervangen door generaal Kaufmann. Tashkent werd achtereenvolgens de hoofdstad van Russisch Turkestan, tijdens de Russische Revolutie van 1918 van de Autonome Socialistische Sovjet Republiek van Turkestan, en in 1924 van de Socialistische Sovjet Republiek Oezbekistan. De stadsmuren en -poorten werden afgebroken, evenals talrijke moskeeën, madrasses en mausolea. Door golven immigranten uit Rusland dijde de stad snel uit tot 1 miljoen inwoners. Na de zware aardbeving van 1966 werd het centrum van de stad met veel beton herbouwd tot Moskou's "baken van het socialisme in het oosten", een geweldige tegenstelling met de traditionele Oezbeekse stadswijken. Na de onafhankelijkheid zijn de meeste communistische symbolen verwijderd en een aantal gebouwen is aangepast, maar veel herinnert nog aan die megalomane periode. Wel is er al een en ander uit de oude tijden gerestaureerd en twaalf poorten zijn herbouwd.

Tegen twaalf uur heeft bijna iedereen zich aan een korte slaap weten te ontworstelen, om aan de lunchoproep gehoor te geven. Het hotel blijkt aan een kruispunt te liggen van drukke lanen, maar daar hebben we binnen gelukkig niets van gemerkt.

Kosten in sum van een avond uit eten voor 8 personen

In de bus vraagt de gids enthousiast of we goed hebben geslapen. Gegrom. Hij blijkt deze reis ons wisselkantoor te zijn: voor 50 dollar krijg je twee pakken van elk honderd briefjes van duizend sum, keurig met een elastiekje eromheen. Zijn wisselkoers is voor ons veel gunstiger dan in bank en hotel, maar hij verdient er natuurlijk wel wat op. Handige jongen. De

stapels passen niet in je portemonnee, dus je moet een tas of rugzakje hebben voor de voorraad. Joop beheert de groepspot, dus die torst de hele reis een flinke tas mee met miljoenen.

Onderweg wijst Mahmud naar bezienswaardigheden als de Senaat, het regeringsgebouw en het Onafhankelijkheidsplein, maar het gaat langs ons heen. Jona heet de Bronkes welkom en wijst erop dat westerlingen die uit het oosten komen, nog wel eens gevaarlijk kunnen zijn. Zelf moet hij bekennen nog nooit zo oostelijk te zijn geweest als waar we nu zijn.

De lunch in Café Restaurant Agat is op een binnenplaats van een modern complex, heel pompeus met hoge zuilen. De vleeschotel komt heel vlot op tafel, maar de kip laat eindeloos op zich wachten, zodat steeds meer deelnemers het wel geloven en een wandeling maken op het grote plein nabij, waar rijen verkopers hun schilderijen op straat in de zon hebben uitgestald. Veel kitsch, maar toch leuk.

Straatverkoop in Tashkent

Het Staatsmuseum voor de Geschiedenis van Oezbekistan blijkt een modern gebouw te zijn met een heel overzichtelijke uitstalling, die, zoals de naam van het museum al doet vermoeden, geheel chronologisch is geordend. Een jonge vrouw leidt ons rond, zwaaiend met haar aanwijsstokje, al is vaak niet te zien waar zij heen wijst. Ze doet erg haar best, maar het komt wat plichtmatig over, alsof ze een groep jongeren voor zich heeft. Ze stelt vaak vragen als: “En wat zien jullie hier?” Omdat ze nogal zacht en snel spreekt, kan niet iedereen haar verstaan, zodat in de loop van de rondgang steeds meer mensen afhaken en zelf op verkenning gaan.

De uitstalling varieert van skeletten, gereedschap en huisraad tot wapens,

Staatsmuseum van de geschiedenis van Oezbekistan

munten, beelden en schilderijen. Goden ontbreken uiteraard niet. Heel verzorgd allemaal, overal toelichtende teksten, als je die tenminste kunt lezen in het Oezbeeks. Opvallend is aan het eind de meer dan levensgrote idealistisch schildering van Timur Lenk, op een fraai wit paard. Hij is de grote volksheld van dit land, zoiets als Willem van Oranje bij ons. Dat hij helemaal geen Oezbeek was en zeer wreed, mag de pret niet drukken. Overall in het land kom je hem op pleinen in brons tegen, fier op zijn paard gezeten. De Vader des Vaderlands. Te denken geeft een uitspraak op de muur van president Karimov: "Oezbekistan is voor ons gemaakt". "Ons"?

Slangenamulet uit Sokh, 2^e millennium v. Chr.

Timur Lenk

In de zoele zomeravond gaan groepjes hun eigen weg, uit eten, of ze genieten op het terras van het hotelrestaurant van pizza en Oezbeeks bier. In andere restaurants spreekt men geen Engels, maar een menukaart met plaatjes wil ook wel lukken. Onze eerste waarnemingen: We zien overal veel jongeren, doorgaans modern gekleed en ze roken in de restaurants. De dames zijn flink opgemaakt, nergens een hoofddoek te bekennen, integendeel: ze hebben prachtig lang zwart haar en willen dat weten.

DAG 3, 30 SEPTEMBER: naar de Ferganavallei, Kokand

GESCHIEDENIS VAN DE FERGANAVALLEI

Door trotse inwoners de “Gouden Vallei” genoemd. Ook wel beschouwd als het hart van Oezbekistan, waar een derde van de bevolking leeft op de vruchtbare vlakte van de Syr Darya. Een vallei van 300 kilometer lang en 170 kilometer breed. De rivier ontspringt in de Pamir, aan de zuid- en oostkant van het dal. Aan de noordkant ligt het Tian Shangebergte.

In de Bronstijd trokken veehoeders de vallei binnen, die zich mengden met de lokale boeren. In 329 v. Chr. stichtte Alexander de Grote aan de noordwestelijke ingang de stad Alexandria Eschata. De Chinese keizer van de Han-dynastie veroverde in de 1^e eeuw v. Chr. de vallei en had grote belangstelling voor de legendarische “bloedzwetende” paarden die daar werden gefokt, beroemd om hun grootte en snelheid. Dat bloed was het werk van een ijverige parasiet. Met de komst van de Chinezen werd in oostelijke richting de basis gelegd van de Zijderoute, die dwars door de Ferganavallei liep. Boeddhistische overblijfselen, zoals de tempel bij Kuva, dateren vermoedelijk uit de tijd van het boeddhistische Kushanrijk (ca. 150).

Nadat Türken en Chinezen eeuwen heersten over de vallei, kwamen in de 8^e eeuw de Arabieren, die er de islam brachten. Turken, Mongolen en Timuriden kwamen en gingen. De Oezbeken bleven. In de periode van de drie khanaten (1700-1920) viel de vallei onder het welvarende Khanaat van Kokand, waar toen ook Tashkent deel van uitmaakte. In 1865 werd dit khanaat en dus ook de Ferganavallei door de Russen veroverd en deel van Russisch Turkestan. Bij de verdeling in 1924 van Centraal-Azië in Sovjetrepublieken werd het grootste deel van de vallei aan Oezbekistan toegewezen, met zeer grillige grenzen.

De Russen begonnen met een intensieve agrarische en industriële ontwikkeling van de vallei, gericht op maximale katoenteelt en -industrie. Daarvoor werd in 1939 het 270 kilometer lange Fergana Kanaal gegraven, in 45 dagen met behulp van 180.000 “vrijwilligers”. Veel natuur en oude cultuur gingen verloren.

Na de onafhankelijkheid was de dichtbevolkte vallei met zijn landbouw en grondstoffen van wezenlijk economisch belang voor de nieuwe staat. De islamitische praktijk heeft de Russische bezetting hier meer dan elders overleefd en was af en toe extremer dan de overheid wenste.

Wyndham Hotel biedt ontbijt met harpmuziek. Aardig begin. Stipt 9.00 uur staan op de parkeerplaats naast het hotel negen taxi's op ons te wachten, acht witte en een lichtgrijze, elk een nummer achter de voorruit. Allemaal merk Chevrolet. Later vernemen we dat die in Oezbekistan worden

gemaakt. De Oezbeken zijn er kennelijk gek op, vooral de witte, je ziet ze overal. Onze chauffeurs popelen om te vertrekken, jonge kerels, sommige met Mongoolse trekken, beginnend buikje hier en daar. Zonder veel plichtpleging scheuren ze met ons weg, over de brede lanen van de stad, links en rechts inhalend, door eindeloze buitenwijken oostwaarts het platteland op. Soms stoppen we even langs de weg, om te controleren of iedereen er nog is.

Een groepje chauffeurs

Zijn we er allemaal nog?

De hoofdweg leidt over vlak land, groen met akkers, boomgaarden, katoenvelden. Dorpen van eenvoudige lage huizen, daken van golfplaten. Koeien zwerven in de velden. De zon komt door, het wordt warm. Het land wordt heuvelachtig, kaler, met zwarte koeien en schaapskudden. Het rivierdal staat bijna droog. Voor we echt de bergen in gaan, moeten we een tijd wachten: paspoortcontrole. Ze werken nog met typemachines.

De klim het hooggebergte in gaat over lange stukken opgebroken weg. De chauffeurs zigzaggen, halen elkaar en vrachtwagens voortdurend in, desnoods tussen de blokkade langs de weg door over een vrij liggend wegdeel in aanleg. Niet ongevaarlijk. Haarspeldbochten slingeren tussen kale bergen omhoog, naar de

Kamchikpas, op 2248 meter. Het uitzicht valt tegen: nergens spectaculaire rotspartijen of sneeuwtoppen. Voor je het weet, zitten we in de afdaling, een halfwoestijn in. De temperatuur stijgt snel van 25 naar 31 graden. Dan bof je als je in een auto zit met airco.

De grote vlakte van de Ferganavallei opent zich en wordt groen waar we de brede rivier Syr Darja kruisen. Nergens iets te zien van omringende bergen. Katoenvelden overheersen, vaak met plukkende vrouwen. Het verhaal gaat dat veel inwoners tijdelijk uit hun andere werk worden gehaald om als moderne slaven voor de staat katoen te oogsten. We passeren vrachtauto's vol met arbeiders, maar onmogelijk te bepalen of het zulke "vrijwilligers" zijn.

Na een serie dorpen met wonderlijke namen als Kirchik, Teliming, Oltiqsh en Qorrn rijden we tegen half drie in de middag de grote stad Kokand binnen. Tijd voor de lunch en overstap in een bus.

GESCHIEDENS VAN KOKAND

Het is de grootste stad uit de Ferganavallei, met zo'n 200.000 inwoners. Ook wel "stad van de winden" genoemd of, minder complimenteuz: "stad van het wilde zwijn". Kokand werd in de 10^e eeuw al genoemd in verslagen van reizigers over de Zijderoute, maar is beter bekend geworden door het 18^e eeuwse machtige Khanaat van Kokand. Het werd toen een bloeiend handels- en religieus centrum.

In 1710, onder emir Shahrukh van de Oezbeekse Ming-dynastie, scheidde een deel van de Ferganavallei zich af van het Khanaat van Buchara en werd Kokand de hoofdstad van het nieuwe Khanaat. Shahrukh en zijn opvolgers bouwden een indrukwekkende citadel. Zijn zoon en kleinzoon waren nog gedwongen schatting te betalen aan de Chinese Qing-dynastie, maar toen kwam Khan Alim, een efficiënt en genadeloos heerser, die zich voorzag van een sterk huurleger van Tadjiekse hooglanders. Hij verjoeg de Chinezen en breidde zijn macht uit over de hele vallei en westwaarts tot en met Tashkent. Zijn zoon was Omar Khan.

Khudayar Khan ca. 1865

Onder khan Mohammed Ali, in de eerste helft van de 19^e eeuw, bereikte het khanaat zijn grootste omvang en macht. Vanaf 1842 verzwakte het land door ingrepen van de Khan van Buchara en door een burgeroorlog. De opdringende Russen grepen hun kans: na de verovering van Tashkent in 1865 werd het khanaat in 1868 onder Khudayar Khan een vazalstaat van Rusland. Door zijn hoge belastingheffing - met name om zijn paleis te verfraaien - verspeelde Khudayar de steun van zijn volk en hij werd in 1875 gedwongen in ballingschap te gaan. In 1878 zetten de Russen zijn zoon af en werd het khanaat een deel van de Provincie Ferghana in Russisch Turkestan. In 1924 tenslotte werd het deel van Oezbekistan.

De bus zet ons af bij een groot park, gedomineerd door het Paleis van Khudayar Khan. Het ziet er van een afstand uit als een versierd fort, nogal excentriek, geen plekje is niet met tegels ingekleurd. Op de opgang naar de poort houdt Mahmud een uitgebreid betoog over Kokand en de tijd van de khans. Het paleis is gebouwd tussen 1863 en 1873. Khudayar liet het ook bouwen voor zijn Kirgizische moeder, beschaamd als hij was dat ze niet uit haar nomadische tent wilde komen. Hij liet haar in stijl installeren, om te zien hoe ze toch weer op de binnenplaats haar leren tent liet opzetten. De beste architecten en kunstenaars van de vallei waren bij de bouw betrokken. Van de 113 kamers zijn er nu nog 19 te bezichtigen. De Russen betrokken het na hun machtsovername en maakten er hier en daar een bende van. Het paleis is nu een museum met juwelen, kleding, porselein en nog veel meer.

Paleis van Khudayar Khan

Mahmud houdt zijn inleiding

Op de binnenplaats staat Mansoera ons op te wachten, een kleine stevige vrouw, vriendelijke uitstraling, zachte stem. Later blijkt dat zij de directeur is van het museum. Ze spreekt goed Engels. Na een inleiding over Kokand leidt ze ons door een aantal vertrekken, de een nog kleurrijker versierd als de andere. In een paar kamers wordt een en ander getoond uit de geschiedenis van de khans. Bij hun schilderijenverzameling zitten een paar onbekende Hollandse “meesters”.

We krijgen ook de kamer te zien waar de Russische generaal Skobolev zich had geïnstalleerd. In veel ruimten van het paleis hebben zich nu winkels gevestigd, gericht op bezoekende toeristen. Mooie tapijten, trouwens. We kijken nog wat rond en zien ergens onder een afdak een rij opgezette dieren die in de vallei voorkwamen. Wat stoffig geworden. De meeste daarvan zijn

in de dichtbewoonde vallei nu vast wel uitgestorven. Mansoera mag dan wel trots zijn op haar museum, al met al stelt het niet zoveel voor, ouderwets ingericht, weinig historische diepgang. Tijd dus om te vertrekken.

Museumdirecteur Mansoera

Houten plafonds en zuilen zijn rijk versierd

Onderweg naar de volgende bezienswaardigheid vertelt Mahmud trots dat Kokand nog steeds een belangrijk handelscentrum is, met als hoogtepunt de Wereldbazaar. Daar gaan we echter niet heen. We kijken even rond in de Mir Madrasse uit 1799, die wordt gerenoveerd. De 80 studenten zijn tijdelijk elders ondergebracht. Meer tijd besteden we achter de madrasse aan het Dahma-i-Shakhon complex, de begraafplaats van de heersers van Kokand. Wat direct opvalt zijn de honderden witte koepelgraven. Onder de koepels, anderhalve meter onder de grond, zijn de lichamen bijgezet van belangrijke families.

Mir Madrasse in Kokand

Begraafplaats van de elite van Kokand

De begraafplaats wordt gedomineerd door twee mausolea. De eerste is in 1825 gebouwd voor de moeder van Omar Khan en andere familieleden. Russische archeologen vonden hier vorige eeuw de overblijfselen van Nadir

Beg, de vrouw van Omar Khan. Zij was een dichteres, die in 1842 op wrede wijze werd vermoord door emir Nasrullah van Buchara. Ze is herbegraven achter het tweede mausoleum, Dakhma-i-Shakhon, waar ook de graven zijn van een aantal andere familieleden. De bouwwerken maken indruk met hun veelkleurige tegelwerk. Mahmud weet nog te vertellen dat Omar zelf zich liet begraven onder de drempel van het achterste mausoleum, in de verwachting dat, als mensen op de drempel stapten, zijn zonden zouden worden vergeven. Iemand van onze groep helpt de zondaar een handje door enige tijd op de drempel te blijven staan.

Dakhma-i-Shakhon Mausoleum

Waar de khans van Kokand liggen begraven

In toenemende duisternis rijden we naar de 80 kilometer verderop gelegen stad Fergana. De jonge chauffeur moet goed opletten, want fietsers gebruiken overal in dit land de hoofdwegen, zij het altijd zonder verlichting op hun fiets. Soms lopen er zelfs moeders met kinderwagens over de weg.

Onze gids weet nog te vertellen dat Fergana door de inwoners “stad van de engelen” werd genoemd. Toen de Russen het in 1876 stichtten als garnizoensstad, zagen de bewoners voor het eerst Russische vrouwen, met mooi blond haar. Net engelen. De stad werd vlakbij de oude stad Margilan gebouwd en heette aanvankelijk Nieuw Margilan. In 1907 werd het Skobolev genoemd, naar de eerste militaire gouverneur van de Ferganavallei. Pas in 1924 kwam de huidige naam. Het is met ca. 360.000 inwoners de derde stad in grootte in de vallei.

Asia Fergana Hotel is een stijlvol gebouw complex, geel gepleisterd, met mooi aangelegde bloementuinen. Luxe kamers. We eten gezamenlijk op het overdekte terras van het centraal gelegen restaurant. Heel ontspannen na zo’n zware reisdag. De sfeer in de groep is goed. Proost!

DAG 4, 1 OKTOBER: Quva en Margilan

Hotel Asia Fergana

Zonnig en windstil. Op weg naar Quva door een groen, licht heuvelachtig landschap, praat Mahmud ons nog wat bij over Fergana en de vallei. Hij prijst de stad om zijn vele groen van parken en lanen. Op een vraag van Jona leren we hem zelf beter kennen. Dan blijkt dat hij hier is geboren en opgegroeid. Zijn familienaam is Akbarov, niet omdat ze Russen zijn, maar zijn Oezbeekse overgrootvader heette Akbar en het was in die tijd van Russische overheersing vrij gewoon om de naam te voorzien van een Russische uitgang.

Mahmud bezocht hier het Russisch Lyceum en vertrok daarna naar Tashkent, voor de studie vreemde talen. Na een jaar, in 2006, schakelde hij over naar werk in de toeristische sector. Hij werkte negen jaar in hotels, waarvan drie in Dubai en Qatar. Daarna ging hij voor gids studeren en hij werkt sindsdien als zodanig. Hij woont nu in een dorp op negen kilometer afstand van Fergana, is getrouwd en heeft twee dochters, van vijf en twee. Zijn echtgenote werkte in een hospitaal, maar ze is tijdelijk gestopt in verband met de jongste dochter. Hij heeft het goed voor elkaar.

Intussen rijden we het stadje Quva binnen, waar het druk is. We belanden in een opstopping van de ons al bekende witte auto's. Het is een vrij traditionele stad en hier zien we voor het eerst enkele vrouwen met een hoofddoek. We worden gedropt bij een bloemrijk park, op een heuvel gedomineerd door een groot standbeeld onder een koepeldak.

Het blijkt Al-Farghani te zijn, een groot wetenschapper uit de 9^e eeuw. Zoals zijn naam al suggereert, was hij afkomstig uit de Ferganavallei.

Bekend als astronoom, wiskundige en geograaf. Via Bucharra is hij in Bagdad terechtgekomen en hij is ook nog in Egypte geweest, waar hij een instrument uitvond om het waterpeil van de Nijl te meten, de nilometer.

We bestijgen de monumentale trappen. Aan de achterkant, aan de voet van de geleerde gezeten, krijgen we een betoog van Jona over elementen van de Griekse bouwstijl die in het verre verleden tot diep in Centraal-Azië en Pakistan zijn doorgedrongen. Men gebruikte ze overal als uiterlijke vormtentaal, een façade om erbij te horen. Ook hier in de Ferganavallei. Het heeft niet direct met dit monument te maken, maar Jona moet het even kwijt. Sigrid volgt met een exposé over de geschiedenis van de vallei.

Dan wordt het hoog tijd om een nadere blik te werpen onder de opmerkelijke blauwe staketsels op de heuvel. We kijken in een enorme vierkanten kuil met onderin wat vreemde molshopen. Een opgraving! Balancerend op het randje geeft Jona een cursus archeologie voor beginners. Hij houdt een scherf omhoog. Ooit vond men hier opvallende scherven, dus moest er wat in de grond zitten. Uit zo'n scherf kan men bepalen bij welke temperatuur die is gebakken. Meer dan 1400 graden Celsius: dan is hij hoogstens 1400 jaar oud. Zo kan men een conclusie trekken over het tijdperk. Uit de samenstelling kan men vaststellen welke stoffen in de grond zaten, of juist niet. Enzovoort.

Bij het uitgraven doen de archeologen uitspraken over wat ze denken te vinden: de “archeologische verwachtingskaart”. Hier vond men kamers,

muren opgebouwd uit tichels van gedroogde klei. Weinig luxe. Wat zegt de structuur van het bouwwerk? Veel leek hier te wijzen op een cultusplek, een boeddhistisch heiligdom. Dat zou kloppen met het tijdperk, begin van onze jaartelling, toen tussen ongeveer de jaren 30 tot 230 het boeddhistische koninkrijk van Kushan heerste van India tot voorbij de Ferganavallei. In het museum van Tashkent hebben we Boeddhabeeldjes gezien die hier zijn gevonden.

Boeddhistisch klooster?

We verkennen het ruige terrein in de buurt. Onder een verhoging in het landschap zou meer archeologisch materiaal kunnen zitten. Er zijn nog een paar grote kuilen uitgegraven. Gelet op overal rondslingerende flessen en plastic zakken lijkt het erop dat tegenwoordig de jeugd van Quva het terrein gebruikt om feestjes te vieren.

Intussen hebben zich bij het monument veel jongeren verzameld, allemaal keurig gekleed. Twee groepen bruiloftgangers, een vrolijke boel. Het is vandaag in Oezbekistan de dag van de onderwijzer, de leraar, dus een vrije dag en heel geschikt om te gaan trouwen. Het monument is een mooie plek voor bruidsfoto's. Zouden ze weten wiens standbeeld hier staat?

We gaan op weg naar Margilan, de oudste stad in de buurt. De rit gaat door verschillende dorpen. Mahmud wijst op de vele populieren langs de weg. Worden gebruikt voor huizenbouw. Er is maar weinig bos in Oezbekistan, dus moeten de mensen zelf bomen planten. Voor de meeste huizen, eenvoudige bouwsels zonder verdieping, prijkt een pergola met het groen van wijndruiven.

Daar we vandaag maar een eenvoudig programma hebben, krijgen we onderweg een lange theepauze bij een eenvoudig wegrestaurant, met een enorme theepot voor de deur. Voor een groepje vrouwen groot genoeg om zich in terug te trekken voor de thee. Ter ere dat hij hier in de buurt woont, trakteert Mahmud op zoete koekjes.

De legende zegt dat Margilan is gesticht door Alexander de Grote. Waarschijnlijk is hij er niet geweest, maar de legende is te leuk om niet te herhalen. Bij zijn aankomst zouden de inwoners hem kip (murgh) en brood (nan) hebben gegeven, waar de stad zijn naam aan zou danken. Het lijkt nogal gezocht. De stad, gelegen aan de Zijderoute, is sinds de 5^e eeuw v. Chr. een belangrijk handelscentrum, voorheen van zijde en sinds de Russen van katoen. Hier staan grote katoenweverijen. De stad is een bolwerk van de traditionele islam, streng in de sharia. Vraag hier dus liever niet om alcoholische drank.

We worden afgezet bij de Shahar Moskee, gebouwd in 1820. Tijdens de Russische bezetting, toen de islam was verboden, is deze oude vrijdagmoskee nogal vervallen geraakt, maar na de onafhankelijkheid kwam hij onder het gezag van de Moslimraad van Oezbekistan, die een flinke restauratie liet uitvoeren. We worden ontvangen door de oude beheerder, vriendelijke baas, wat kromgetrokken. De moskee oogt als een grote binnenplaats, galerijen rondom met een verdieping. Aan één kant zien we een stuk van het originele interieur, waar gebedsmatten liggen uitgespreid. Oude houten pilaren stutten de zoldering, alles fraai versierd.

Interieur van de Shahar Moskee in Margilan

Beheerder van de moskee

De rest van de middag ontspant iedereen zich op eigen manier. 's Avonds weten twee groepen onafhankelijk van elkaar in de wijk achter het hotel hetzelfde restaurant te vinden, de Far'gona Green Club. Een Russische zaak, verlicht als een nachtclub, een tuin als een doolhof, overal prieeltjes en hoekjes rond een grote dansvloer. De formule is kennelijk gericht op de moderne jeugd van de stad: romantisch eten en dansen. De muziek beukt oorverdovend, maar het schijnt de rondspringende jongelui niet te deren. We moeten zo lang wachten op het eten en worden zodanig geteisterd door de bonkende popmuziek, dat één groep het te machtig wordt en dreigt op te stappen. Dat helpt: Er blijken boven aparte kamertjes te zijn - veel kussens rond een lage tafel - zodat deze groep de herrie kan buitensluiten. Binnen de kortste keren wordt het voedsel aangedragen. Tot slot blijkt dat men 10% korting krijgt als men contant betaalt. Over duistere voetpaden vindt iedereen de weg terug naar het hotel, in stilte. Deze mondaine kant van Oezbekistan hadden we hier in de vallei niet verwacht.

DAG 5, 2 OKTOBER: Terug naar Tashkent

Geen bus deze keer. We worden opgehaald door negen witte Chevrolets. Buiten de stad stoppen we bij een groot wit monument, heldhaftige soldaten marcheren aan beide kanten: een Russisch gedenkteken aan de Tweede Wereldoorlog. We beklimmen het grote terras waar de Russen hun plechtigheden hielden. Het verval heeft al toegeslagen, de Oezbeken laten het verkommeren.

Russisch oorlogsmonument

Via smalle wegen hobbelen we over de vlakke, dorpen als Qoqon, Davr en Chagali. De toiletstop is deze keer bij een meloen- en broodmarkt langs de

weg. Zeker honderd jonge vrouwen in bonte klederdracht prijzen hun ronde broden aan. Veel knappe gezichten, vaak schelle stemmen. Ze zijn graag bereid om te poseren voor een foto. Meloen uit het vuistje lijkt een traktatie, maar Mahmud waarschuwt om het eerste uur geen water te drinken: een buikloop zal je treffen. Moeten we dat geloven?

Oezbeekse broodmarkt

De veiligheidscontrole onderweg is ditmaal grondig. Zes rijen dik persen de auto's zich moeizaam een weg naar de doorgang. We moeten lopend naar de andere kant, terwijl militairen in camouflagepak grimmig toekijken, kalashnikov op de rug. Jonge knapen met een doek voor hun gezicht. Het gaat om het vertoon.

De bergpas ligt deze keer op 2270 meter, hoger dus dan op de heenweg. Tijdens de afdaling betreft de lucht. Er lijkt een weersverandering aan te komen, al blijft het warm.

Afdaling van de Kamchikpas

Als we halfweg de middag aankomen bij het hotel, is er zelfs geen tijd om ons te verfrissen. Hup de bus in, op weg naar de oude stad. Mahmud prijst de hoofdstad als de schoonste van het land, maar dat hadden we al gezien, al zie je ook in de rest van het land zelden vuil op straat. Daar kunnen we in Nederland nog wat van leren.

Even later staan we voor de indrukwekkende Hazrati Imom Vrijdagmoskee, die wordt geflankeerd door twee gigantische minaretten. Nieuw gebouwd in 2009, de grootste van het land. Dit nieuwe bastion van de islam is gebouwd met sandelhouten pilaren uit India, marmer uit Turkije en blauw tegelwerk uit Iran. We mogen wel op de binnenplaats, maar de enorme zalen zijn alleen te bekijken door de ramen. In de grote zaal kunnen wel 2000 mensen een dienst bijwonen! Zal het ooit gebeuren?

Nieuwe Vrijdagmoskee in Tashkent

Sandelhouten pilaren

Op het uitgestrekte plein achter de moskee staat een klein gebouw, de Muiyie Mubarak Bibliotheek, waar een uniek boek ligt uitgesteld, volgens zeggen een originele koran van Kalief Osman, uit de 7^e eeuw. Dit zou de oudste koran zijn die nog bestaat, bevlekt met het bloed van de kalief, die zou zijn onthoofd toen hij het boek zat te lezen. Het boek staat bekend als een van zeven originele korans uit de eerste periode van de islam. Het is hier via omwegen terecht gekomen. In de late 14^e eeuw bracht Timur Lenk het boek uit Irak mee naar Samarkand. De Russische generaal Von Kaufmann nam het in de 19^e eeuw mee naar Sint Petersburg. Na de Revolutie gaf Lenin het boek terug aan de Oezbeken. Zo kwam het hier in Tashkent in handen van de Moslim Raad van Oezbekistan.

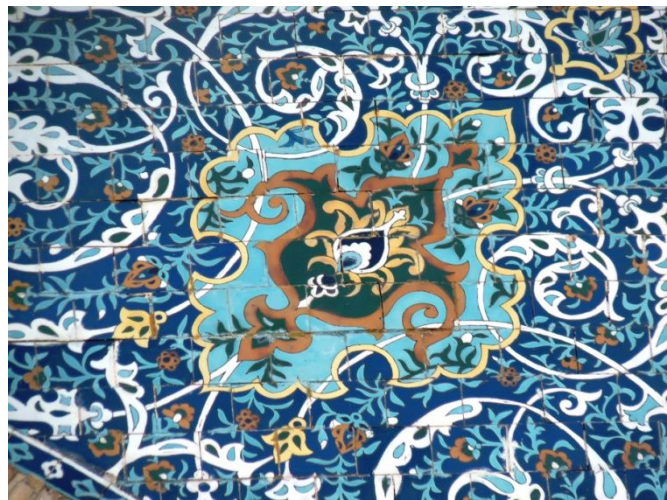
Het indrukwekkende boek ligt achter glas, we mogen er alleen maar naar kijken. Bewakers in uniform houden ons scherp in de gaten. Een grote rode

veeg op een bladzijde zou dan een bloedvlek moeten zijn. In de slecht verlichte zijkamers liggen kopieën in verschillende talen. Plotseling worden we nogal grof naar buiten gecommandeerd, sluitingstijd. Later in de bus horen we van Jona dat onderzoek met de koolstofmethode heeft uitgewezen dat het boek inderdaad heel oud is, zeker uit de 8^e eeuw. Men heeft er twee van gevonden. Het schrift in dit boek heeft nog geen punten, wat erop wijst dat het heel oud is, misschien wel uit de 7^e eeuw. Of het van Osman was, weten we niet. Die is in 656 in zijn woning met messteken om het leven gebracht, volgens het verhaal toen hij een koran zat te lezen. Dus wie weet.

Tot besluit bezoeken we aan de andere kant van het immense plein de oude Barak Khan Madrasse, gebouwd in de 16^e eeuw, in de periode van de Samanieden. Hij is nu, net als de meeste religieuze gebouwen in Oezbekistan, in gebruik als “kunstcentrum”, wat betekent dat handelaren in winkeltjes hun nijverheidsproducten aan toeristen proberen te slijten. Het tegelwerk is zeer fraai, overheersend blauw. De ondergaande zon werpt een oranje gloed over de grote moskee aan het plein. (zie bladzijde 2)

Barak Khan Madrasse

Tegelwerk aan de gevel

DAG 6, 3 OKTOBER: Termez

Geschiedenis

Termez ligt in de meest zuidoostelijke punt van Oezbekistan, aan de Amur Darya, de vroegere Oxus. Wordt beschouwd als de heetste plek van het land. De naam hangt samen met de doorwaadbare plaats in de rivier, een strategische plek dus en een goede reden om hier ooit een stad te vestigen. Hier kon men handel drijven. De stichting wordt wel eens toegeschreven aan Alexander de Grote, maar daar is geen bewijs voor. Wel zal

hij hier met zijn troepen de rivier zijn overgestoken, in zijn veldtocht vanuit Bactrië naar Sogdië.

In de meeste perioden van de geschiedenis lag de stad binnen een bepaalde staat, zoals tijdens de grote rijken van Perzen, Seleuciden, de Grieks-Bactrische koningen, Mongolen, Timuriden, Arabieren en nog enkele andere, maar in andere perioden werd het een grensstad, die goed verdedigd moest worden, bijvoorbeeld toen de Törken ten noorden van de rivier heersten en de Sassaniden ten zuiden ervan, en vooral sinds de verovering van Centraal-Azië door de Russen.

De tak van de Zijderoute van Transoxanië naar India liep via Termez. Het was eeuwenlang een handelsstad van belang, waar mensen van uiteenlopende etnische, culturele en religieuze groepen zich vermengden. Vóór de Arabieren kwamen, was de stad sinds het Kushanrijk in de eerste eeuwen lange tijd een belangrijk boeddhistisch centrum. De Chinese monnik Xuan Zang schreef in een verslag in 679 dat hij binnen de elf kilometer lange stadsmuur twaalf boeddhistische kloosters telde, waar 1100 monniken leefden.

In de 7^e eeuw was het vroeger zo machtige Bactrië, waarin ook Termez lag, versnipperd geraakt in 27 feodale clanstaatjes, die wel lippendienst bewezen aan de grote heersers, maar geheel hun eigen gang gingen. Termez was een van die staatjes. Net als Transoxanië was rond 700 de stad voor de Arabieren nog moeilijk te veroveren.

In de periode van Abassiden en Samaniden groeide de stad uit en werd een van de centra van de islam. De muren werden verder uitgebouwd. Dat mocht in 1220 tegen de Mongolen niet baten. Ze veroverden Termez in 11 dagen en legden de stad in de as. Het oude Termez werd maar in beperkte mate herbouwd. De kern van de stad werd iets naar het oosten verplaatst, naar wat ook wel Nieuw-Termez wordt genoemd. In 1399 trok Timur Lenk hierlangs, op weg naar India. Hij liet pontons over de rivier bouwen om de belastinginning beter te controleren en gaf verdere uitbouw van de nieuwe stad een stimulans.

Eind 19^e eeuw werd Termez de grensstad waar de grootmachten Rusland en Engeland elkaar in het Grote Spel direct raakten. De Russen bouwden er fortificaties en een rivierhaven. Nog veel later, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, werd Termez voor de Russen het commandocentrum van en de uitvalsbasis voor de invasie in Afghanistan (1979-1989). Na de verovering van Afghanistan door de Verenigde Staten en zijn bondgenoten stonden de Oezbeken toe dat niet-militaire goederen langs deze route dat land werden binnengebracht. Zo bleef Termez een strategisch belangrijke stad.

Daar het vliegtuig naar Termez pas tegen twaalf uur vertrekt, hebben we 's morgens geen haast. We worden afgezet bij de nieuwe luchthaven voor binnenlandse vluchten. De veiligheidscontrole is grondiger dan bij internationale vluchten. Veel tassen en rugzakken moeten worden uitgepakt. Een scheerapparaat, hoogst verdacht. Een fluitje of zuigtabletten

voor de keel: leg dat maar eens uit. En wat te denken van een epi-pen, te gebruiken als je gestoken wordt door een wesp en daarvoor zeer allergisch bent? Een apothekersverklaring brengt uitkomst, ook al kunnen ze die niet lezen. Gestempelde papieren, daar zijn ze gevoelig voor.

Goed, de volgepakte Airbus vertrekt op tijd en levert ons na een goed uur keurig af op de luchthaven van Termez, op het meest zuidelijke puntje van Oezbekistan, vlak bij de Afghaanse grens. De bureaucratie slaat opnieuw toe: paspoorten inleveren voor registratie, alweer. Om de bus te bereiken, moeten we met onze koffer een lange laan aflopen. Dichterbij kunnen auto's niet komen.

In de bus stelt Mahmud ons voor aan de gids voor de komende twee dagen, Sergej, een “archeoloog”, die ons de geheimen van de plaatselijke opgravingen zal ontsluiten. Sergej neemt het woord en laat zich dat de komende dagen niet meer ontnemen. Een tanige oudere man, grijs, slimme uitdrukking op zijn gezicht, die zeer nadrukkelijk Engels spreekt, met wat samenzweerderigs in zijn toon, alsof hij ons telkens grote geheimen gaat verklappen. Hij zwaait graag en fanatiek met zijn armen en koestert een kleine atlas, waaruit hij zijn verhaal toelicht door op kaartjes te wijzen, die alleen zichtbaar zijn voor wie vlak bij hem staat of zit.

Later vernemen we van hemzelf dat hij een Rus is, hier in Termez geboren en getogen, dat hij vier jaar de universiteit bezocht en daarna tot zijn pensioen heeft gewerkt als correspondent bij de lokale radio. Hij heeft zich altijd verdiept in de plaatselijke archeologie en ging na zijn pensionering als hobby toeristen rondleiden naar opgravingen in de buurt. Bijzondere kerel.

Sergej

Sergej heet ons welkom in wat ooit Bactrië was. We zijn een uitzonderlijk gezelschap, vertrouwt hij ons toe, want nog nooit mocht hij met een grote groep Kara Tepe bezoeken. Hoogstens met twee of drie personen. Hij ziet trouwens zelden Nederlanders hier. Wij moeten vast wel “the most educated people of Holland” zijn. Leuk gebracht. Hij vertrouwt ons toe dat het buiten 36 graden Celsius is, maar het kan erger. Termez is de heetste stad van het land. In 1914 steeg de temperatuur naar 49 graden! Hij begint over de geschiedenis van de stad, maar dan staan we voor het lunchrestaurant, aan een volkomen uitgestorven laan met een slecht wegdek en primitieve huizen. We krijgen precies drie kwartier.

Na de lunch start Sergej in de bus een uitgebreid betoog over het verleden. Over de rivier Amu Darya, die nog wel eens van loop veranderde. Hier bij Termez is hij vrij stabiel, dus was het vanouds een goede oversteekplaats. Toch deed Alexander de Grote er nog zes dagen over om met zijn leger aan de andere kant te komen. Intussen is onze bus zover gevorderd dat we de rivier in de verte zien glinsteren. Aan de overkant ligt de Afghaanse provincie Balkh.

Sergej gaat intussen onvermoeibaar voort over de geschiedenis van streek en stad, om langer stil te staan bij het machtige Kushanrijk, toen de boeddhisten hier hun kloosters bouwden, zoals Kara Tepe en Fayaz Tepe. Afkomstig uit de 6^e eeuw in India verspreidde het boeddhisme zich langs de Zijderoute via dit gebied noordwaarts en via de Ferganavallei oostwaarts, helemaal tot in China, Korea en Japan.

Wandschildering met Buddha en Buddhabeeldje, uit Fayaz Tepe (Historisch Museum Tashkent)

Dan staan we voor een ijzeren hek met poort. Militairen houden de wacht. Daarachter ligt een desolaat geel landschap met wat schaarse begroeiing: militair gebied, verboden toegang. Sergej en Machmud voeren overleg met een van de militairen, die via zijn mobiele telefoon een lang gesprek voert. Spanning in de bus. Fluisterend voert Sergej die nog wat op: “The process has started.”

Dan gaat de poort open en rijden we naar een grote parkeerplaats. Sergej houdt van drama: “This is the highlight of your tour.” Hij instrueert ons vanaf nu goed op te letten en vooral geen aandacht te besteden aan de grensbewakers. Absoluut geen foto’s maken van de hekken en de rivier. We gaan verder lopend de halfwoestijn in, begeleid door enkele gewapende soldaten. Sergej weet nog te vertellen dat Kara Tepe “zwarte heuvel” betekent en dat het alleen maar de archeologische naam is, niet de echte uit de tijd van de boeddhisten.

We ploeteren door de zinderende hitte, 36 graden Celsius, naar een hoge rand in het landschap. Dan plotseling staan we voor een opgraving, een rij grotopeningen met wat half opgebouwde muurtjes ervoor van kleitichels. Bepaald niet spectaculair, maar het enthousiasme van Sergej stijgt ten top. Voor we ons kunnen afvragen waarom dit grotendeels ondergrondse klooster zo eenzaam hier in de woestijn ligt, heeft Sergej het al verklapt: voor de rust en concentratie van de monniken bouwden ze hun kloosters liefst buiten de stedelijke centra. Logisch dus.

Resten van het boeddhistische klooster van Kara Tepe

Er blijken drie sectoren te zijn in dit oude kloostercomplex: oost, west en noord. Alleen Sergej snapt daar het fijne van. We zwermen uit naar de verschillende grotopeningen, terwijl de soldaat van bovenaf naar ons staat

te loeren. Uit een grot vliegt een grote uil op, verstoord in zijn rust. Joop betwijfelt of hier echt iets heel ouds is te vinden: wat doet al dat zwarte

Kara Tepe, tekening van Co Bleeker

plastic hier dan op de grond en de muren? We klauteren achter Sergej aan naar verderop gelegen grotten.

Eigenlijk is het een grottenstelsel. Hier en daar kun je op de wanden nog restanten zien van beschildering. In een donkere grot struikelen we haast over half versteende skeletten op de grond.

Een grote molshoop verbergt, als we Sergej mogen geloven, een stupa, een boeddhistisch bouwwerk dat de relikken van een boeddhistische heilige bevat. Een stoepa was van oorsprong een massieve ronde structuur, gebouwd op een vierkante verhoging. Deze dateert uit de 1^e eeuw. Hier en daar liggen nog wat voetstukken van zuilen.

De derde opgraving heeft geen grotten. Het zijn gebouwen geweest, nu deels gereconstrueerd met hoge muren. Het is verbazingwekkend hoe handig Sergej op zijn open schoenen over de smalle muren huppelt. We volgen hem, maar je moet geen hoogtevrees hebben. We verkennen het complex. Voor de derde maal legt Sergej uit dat dit klooster niet zozeer bedoeld was om te mediteren, maar eerder diende als handelspost en tussenstop voor predikers die noordwaarts trokken. Elk klooster kon wel 100 monniken herbergen.

Daar zit een stupa onder

Balanceren over oude kloostermuren

In de rode gloed van de avondzon wandelen we terug naar de bus. Hotel Meridian beschikt niet over een restaurant: het gezamenlijke eten wordt

's avonds opgediend in de hal. Niet om over naar huis te schrijven. Leuk is wel dat Jona en Sigrid trakteren op haring, of zoiets, en wittebrood, om te gedenken dat op 3 oktober Leiden is ontzet. Jona wijst er nog even op dat er een oudje in de groep zit die zijn twintigste reis met Livius maakt. Waar blijft de tijd. Op weg ook naar het twaalfde dagboek.

Daar het hotel ook geen bar bezit, eindigt de dag voor een groepje op de rand van de oprit vóór het hotel, met een fles wodka. In de stad gehaald door een personeelslid. Het is een zoele avond, de krekels geven een concert.

Wodka op het randje

DAG 7, 4 OKTOBER: Termez en Alexandria Oxiana

Het belooft een warme dag te worden. Sergej zit in de bus al klaar om zijn verhaal af te steken. We bezoeken de Turmala-toren, een stupa van momenteel 16 meter, verreweg de hoogste in deze omgeving, daterend uit de 1^e eeuw. Turmala is alleen maar de archeologische naam. Toen Boeddha was overleden, werd zijn as verspreid over acht stupa's, gebouwd in de buurt van boeddhistische kloosters. Later kwamen er duizenden stupa's bij, zonder as, maar met andere relikwieën erin.

Toen de Russische archeologen hier voor het eerst kwamen, vonden ze alleen maar een hoge zandheuvel in het veld. Daar moest wat onder zitten. Zo kwam deze stupa tevoorschijn, nog in vrij goede staat. Hij is opgebouwd uit kleitichels, de onderkant is ooit bedekt geweest met kalksteenplaten. Volgens Sergej mag je, als je er driemaal omheen loopt, een wens doen.

De bus zet ons af bij een oude kolchoze, een ommuurd gebied met boerderijen en akkers. Spoedig houdt het weggetje tussen de huizen op.

Over een groot pas geploegd veld ploeteren we in de brandende zon achter Sergej aan. Echt een studiereis. Na een bomenrand staan we voor de vervallen toren. Van dichtbij zie je pas dat hij is opgebouwd uit tichels.

Verbazingwekkend dat hij na 2000 jaar nog overeind staat. Onderin zit een groot gat, wellicht ooit opengehakt door rovers die hoopten binnen wat te vinden. Van een nabij klooster is niets meer te zien. Volgens Sergej is het gebied hergebruikt als landbouwgrond. We kijken nog wat rond en keren terug over de geploegde akker.

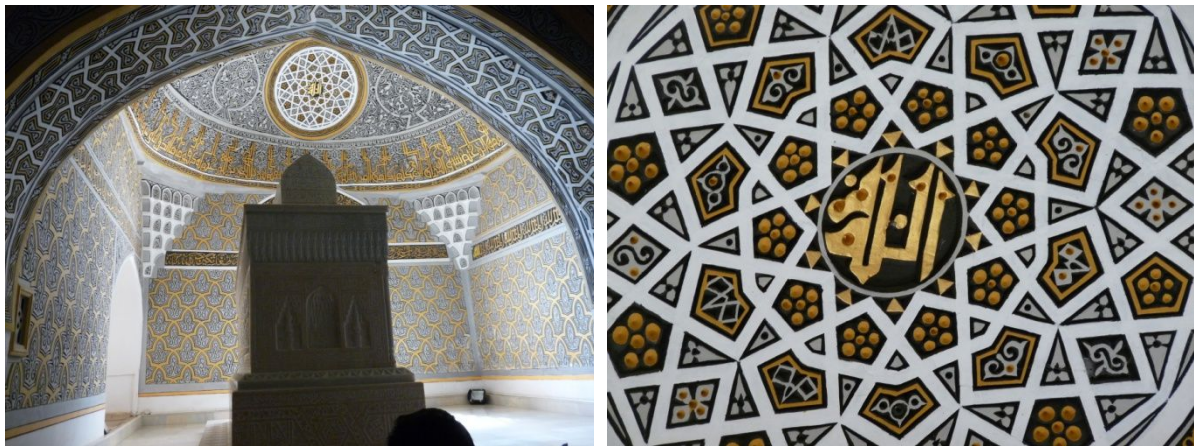

Turmala-toren bij Termez, resten van een 2000 jaar oude stupa

Zes kilometer ten noordwesten van de hedendaagse stad ligt het oude Termez, ooit door de Mongolen vernietigd, nu nog vooral zichtbaar door de ruïnes van de oude citadel met zijn zware muren. Volgens Sergej “een paradijs voor archeologen”. Oud-Termez is nu bekend vanwege het aan de voet van de citadel gebouwde Hakkim al-Termizi Mausoleum, een romantische plek in een bloemrijk park. Abu Abdullah Mohammed ibn Ali al Termizi was een soefigeleerde uit de 9^e eeuw, die als bijnaam kreeg: al Hakkim, “de wijze”. Hier in Termez onderwees hij zijn leerlingen en

schreef hij religieuze boeken. Hij wordt beschouwd als de “vader van de stad”. Ook daarom is zijn mausoleum een bedevaartsoord.

Over een brede laan, omzoomd door bloemperken, wandelen we naar het mausoleum, gebouwd in de 10^e eeuw. De grote marmeren tombe in het mausoleum, daterend uit de 15^e eeuw, is gebouwd in opdracht van een zoon van Timur Lenk. De crypte, in geel, grijs en wit, is geraffineerd versierd met kalligrafie en geometrische figuren. Overigens is deze tombe maar een kopie. De echte staat vreemd genoeg in het museum ernaast.

Tombe in het Mausoleum van Hakim al-Termizi

Achter het mausoleum vindt men ingangen naar vroegere grotten. Sergej weet het fijne ervan. Oorspronkelijk woonden er boeddhisten. Later werden de vertrekken gebruikt om terugkerende bedevaartgangers uit Mekka enige tijd op te sluiten, om te zien of ze niet besmet waren met vreemde nieuwe ideeën. Ook als dat niet het geval was, konden ze hier in afzondering hun ervaringen verwerken. Een vreemde behandeling.

We volgen Sergej in een rondwandeling door het park en langs een deel van de oude citadel. Die laatste ligt nu achter prikkeldraad in de militaire zone. In het park wemelt het van luidruchtige zwarte vogels met gele snavel en gele oogvlekken: de Indische spreeuw, hier mina genoemd. Je ziet en hoort ze overal in Oezbekistan. (zie blz. 56)

We brengen in het park nog een bezoek aan de moskee en het museum ernaast. Zo krijgen we niet alleen de originele tombe te zien, maar bijvoorbeeld ook een reconstructie van een oud klooster dat hier ooit stond en wat stukken pijp die deel uitmaakten van de oude wateraanvoer van de rivier naar het klooster. Opmerkelijk is dat hier zelfs de kapotte hand van

een Buddhabeeld als bezienswaardigheid wordt tentoongesteld, terwijl in een niet zo ver verleden in een niet zover land, Afghanistan, door de Taliban prachtige grote Buddhabeelden als goddeloos werden opgeblazen.

Citadel van Oud-Termiz, nu militair gebied

Moskee van al-Termiz

We rijden direct door naar het boeddhistische kloostercomplex van Fayaz Tepe, twee kilometer verderop, midden in een stuk woestijn gelegen. Op de rand van het militaire gebied. Het klooster dateert uit de 1^e eeuw en is in de loop van de vorige eeuw door de Russen opgegraven en deels gereconstrueerd. Vanaf een parkeerplaats lopen we door de zinderende hitte naar het klooster, dat wordt overheerst door de ronde koepel van een stupa. We beklimmen het centrale bouwwerk en mogen via een kruippoortje in groepjes de stupa in. Dan blijkt dat de echte stupa daar binnenin zit. Je kunt eromheen lopen, maar het is te donker om te zien wat voor figuren erop zijn aangebracht.

Centrale deel van het boeddhistische klooster van Fayaz Tepe

Onder leiding van de onvermoeibare Sergej - hij blijft enthousiast aan het woord - doorkruisen we het hele complex, waarvan de ondermuren zijn herbouwd. Alles van kleitichels. Heel in de verte kun je de verhoging zien van Kara Tepe. Vondsten uit dit klooster zagen we in het museum in Tashkent: wandschilderingen en Boeddhabeeldjes. (zie blz. 24)

Op de terugweg naar de bus horen we van Erik dat zijn horloge 37 graden Celsius aangeeft. Volgens hem is dat code rood voor mensen boven de 60 jaar. Niemand doet echter moeilijk.

Na een theestop gaat de reis naar Kampyr Tepe, 35 kilometer verderop gelegen, dicht bij de Amur Darya. Sergej - "by the way"- heeft dus tijd genoeg om ons bij te praten. Hier moet de plaats zijn geweest waar Alexander de Grote de Oxus overstak in 329 v. Chr. De opgraving, uit de jaren zeventig van de vorige eeuw, is volgens hem Alexandria-aan-de-Oxus, doorgaans aangeduid als Alexandria Oxiana. Hier was dan het logistieke centrum in de opmars naar het noorden. Er zijn grote warenhuizen gevonden. In de periode van het Kushanrijk functioneerde de stad nog, maar niet lang daarna nam de rivier een andere loop en raakte de stad bedekt met zand.

Sergej kan lekker overdrijven, wat wel eens op de lachspieren werkt. Zo kan in ieder geval Mahmud zijn lachen niet houden als Sergej ons verzekert heel blij te zijn ons te hebben ontmoet, dat we zo'n fijne groep zijn. We worden afgezet langs de weg, want je kunt er alleen te voet komen. We dalen af naar een smal kanaal, waar een stalen brug naar de overkant leidt. De planken liggen nogal los, wiebelen flink, wat voor sommigen van de groep tot benauwde momenten leidt.

Brug naar Alexandria Oxiana

Na beklimming van een lange trap ontvouwt zich een fantastisch panorama, door verschillende deelnemers later als het hoogtepunt van onze reis beschouwd: het uitgebreide complex van een ruïnestad, gedomineerd door een hoge citadel. Daarachter zijn groene rijstvelden zichtbaar en de glinstering van de rivier. Sergej is verrukt, alsof hij het zelf allemaal heeft ontdekt.

Alexandria Oxiana

We klauteren wat rond in de opgraving, beklimmen de citadel en genieten van het uitzicht.

Op Eriks horloge wijst de temperatuur 37 graden aan en toch is het daarboven te doen, de lucht is erg droog. Overal op de grond liggen potscherven. Verboden mee te nemen. Dan aanvaarden we de terugtocht.

Terug in de bus: Mahmud bedankt Sergej voor zijn “complete informatie” van de afgelopen dagen, alle doelen zijn gehaald, al kostte het wel wat zweetdruppels. Applaus. Hij vergeet kennelijk dat ons programma vandaag nog meer doelen omvat. De rit gaat intussen door een streek met afwisselend boomgaarden, akkers en dorpen en dan weer stukken woestijn. Kanalen en goten voeren het water van een zijrivier van de Amu Darya naar vele kanten. Een richtingbord op een kruispunt vermeldt de stad Doesjanbe, in Tadzjikistan.

De wel zeer late lunch vindt plaats onder een primitief afdak naast iets wat een restaurant moet zijn. De krakkemikkige stoelen zijn een kwelling voor het achterwerk. Brood en bier zijn in orde, maar het hoofdgerecht, iets met “tandoori”, bestaat uit enorme bonken vet en vlees, om lekker aan te kluiven. De meesten schijnen ervan te genieten, anderen huiveren slechts. Ook niets voor vegetariërs. Iemand doet het, maar het is beter om niet in de keuken te kijken. Hoe vinden ze zo’n gelegenheid!

Jakurgan Minaret

De bustocht voert 38 kilometer weg van Termez, naar het dorp Minor, waar een uniek bouwwerk staat dat we niet mogen missen, de Jakurgan Minaret, uit begin 13^e eeuw. In de late middagzon staat hij er langs de dorpsstraat wat verloren bij, zonder moskee. Volgens Sergej hebben de dorpelingen daar hun huizen mee gebouwd. De minaret, geheel uit gele baksteen opgetrokken, in de vorm van zestien aaneengesloten halve kolommen, is momenteel 22 meter hoog, maar volgens zeggen was dat ooit 50 meter. Knap werk.

Op een van de ribben staat de naam van de architect: Ali ibn Mohammed uit Serakhs. Dat is nu een plaats in Turkmenistan. In het verleden werd zo’n hoge toren ook gebruikt als richtingwijzer voor karavanen.

Langs smalle wegen rijden we een flink eind terug richting Termez, naar ons laatste doel vandaag, in het dorp Namuna: het Sultan Saodat-complex, een rij mausolea van een belangrijke familie uit de provincie Termez, van wie de stichter, Sayyid Hasan al Emir, claimde af te stammen van

Mohammed. Negen eeuwen lang werden de Sayyieden hier begraven. De grote gebouwen staan aan beide zijden van een laan, aan het westelijke einde gedomineerd door de oudste twee. De sobere gebouwen zijn opgetrokken uit grijze of rode baksteen. Binnen vind je de tomben van de familie, simpele bakstenen graven, op die van de stamvader na, die is bedekt met kleurige kleden.

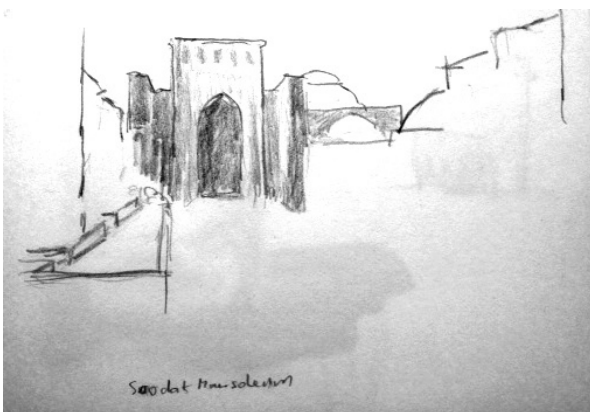

Sultan Saodat Mausolea

Sobere graven

Bij ons vertrek worden we uitgezwaaid door een groepje nieuwsgierige kinderen. Door de vallende duisternis rijden we terug naar ons hotel. In Termez neemt Sergej afscheid, na ons nogmaals te hebben verzekerd dat we zo'n fantastische groep zijn. Nogmaals applaus. Met een brede grimas verdwijnt hij uit ons leven. Rust na een zware en warme dag, maar het was de moeite waard.

Saodat Mausoleum, tekening Co Bleeker

Lokale jeugd

DAG 8, 5 OKTOBER: Via Shakhrisabz naar Samarkand

Vertrek al om zeven uur in de morgen, maar de stemming is goed. Wel worden verschillende deelnemers in toenemende mate door fysieke problemen gekweld. In het eerste deel van de reis beperkte het zich tot verkoudheid en luchtwegproblemen, maar nu beginnen verschillende reisgenoten vervelend te hoesten, ze kampen met koorts. Een virus waart rond. Niemand haakt echter af.

Na een lange rit door groene velden, afgewisseld door stukken woestijn, leidt de weg door een groen dal omhoog tussen kale bergen. Uiteraard ontbreken de militaire controleposten niet. Verderop naar het noorden zal deze weg via de Takhtakaracha Pas naar Samarkand leiden. Volgens Jona trok Alexander de Grote ook langs deze route noordwaarts, naar Sogdië, waar Bessos zich had teruggetrokken, de Perzische satraap over Bactrië die gold als beoogd troonopvolger van de vermoorde Perzische koning Darius III. Volgens Griekse bronnen werd hij door Alexander verantwoordelijk gehouden voor de moord, maar het kan best zijn dat een groep Perzische hovelingen onder leiding van ene Spitamenes erachter zat. Hoe dan ook, Bessos werd door Spitamenes aan Alexander overgeleverd, hier ergens in een dorp op deze route, en op gruwelijke wijze terechtgesteld.

Via de slechtste weg van Centraal-Azië, zo voelt het althans, hobbelt de bus de bergen in, naar het dorp Kurashina, waar we een sanitaire stop maken. Het centrum is niet meer dan een kruispunt, overheerst door een vijf meter dikke, eeuwenoude boom, 26 meter hoog. Een iets minder dikke man nodigt iedereen uit, uiteraard tegen betaling, de boom binnen te gaan. Volgens een plaque heeft de ruimte dienst gedaan onder andere als kantoor, school en militair hoofdkwartier. Verder zullen we dit dorp nooit meer vergeten vanwege het smerigste toilet van het land, een stinkende houten bouwval, waar je voor het gebruik nog moet betalen ook. Een kleine jongen vraagt van iedereen 500 sum, terwijl een barse kerel toekijkt of hij zijn taak wel goed uitvoert.

Langs de dorpsweg zitten overal vrouwen in kleurige kleding met hun handel op de grond, appels, melk, verpakte eetwaren en je kunt een kop thee kopen. Opvallend is dat ze niet opdringerig zijn, rustig afwachten of

iemand wat wil kopen. Ze zijn onderling druk in gesprek. Het verbaast ons hier eigenlijk niet dat een kudde koeien op zijn gemak en op eigen houtje het dorp doorkruist. Dan kijk je ook niet meer op als later langs de weg groepjes ezels los rondlopen. Dit is het platteland, al klinkt dat vreemd in een bergachtige omgeving. Het zijn de uitlopers van het Pamirgebergte.

Straathandel in Kurashina

Koffiepauze

Koffie krijgen we vandaag gepresenteerd door gids, chauffeur en bijrijder, tijdens een stop langs de kant van de weg, terwijl we mooi uitzicht hebben op de bergen rondom. Later stoppen we plotseling: een groep gieren langs de weg vecht om een hapje uit een dode ezel. Prachtige vogels!

Gieren bij een dode ezel

De mensen hier in de bergen leven hoofdzakelijk van veeteelt, vooral schapen, die ze tegen de winter bijeendrijven en op de markt verkopen. Volgens Mahmud heeft 99% van hen nooit de zee gezien. Vis kennen ze niet, het zijn echte vleeseters: lam, rund en paard. Bij een restaurant onderweg, waar we lunchen, blijken de toiletten te kunnen wedijveren met

die in het dorp Kurashina. Van beton ditmaal. Hygiëne is hier ver te zoeken.

Groepen geüniformeerde jongeren trekken langs de weg naar school, of naar huis, voor Mahmud aanleiding een uitgebreide verhandeling te geven over het onderwijs in zijn land. Het systeem dateert nog uit de Sovjetperiode. Bijna alle opleidingen worden betaald door de overheid, ook op hogescholen en universiteiten. Daardoor kan nu iedereen lezen en schrijven en worden steeds meer mensen goed opgeleid. Hij is er trots op.

Na een lange rit over een dorre vlakte zonder bebouwing wordt het landschap groen en vruchtbaar: boom- en wijngaarden, katoenvelden, dorpen, koeien en paarden die naar voedsel zoeken in geoogste akkers. We naderen ons eerste doel vandaag, de stad Shakhrisabz.

Jona vertelt over Alexander de Grote, die in deze omgeving een van zijn vrienden heeft gedood, Kleitos. De laatste verweet hem dat hij teveel naar vleiers luisterde. In woede ontstoken doorboorde Alexander zijn vriend met een speer. Drie dagen rouwde hij in zijn tent, tot een delegatie legerleiders hem opzocht om hem uit zijn depressie te halen en daarom beweerde dat een koning boven de wet staat en eigenlijk alles mag doen, zelfs zijn vrienden doden. Dit werd een keerpunt in Alexanders leven. Hij schroomde niet meer om hele volken uit te moorden, het recht van een koning!

Geschiedenis Sakhrisabz

Deze naam dateert uit de tijd toen de Timuriden hier heersten (14^e en 15^e eeuw), de “groene stad”, vanwege de vele parken in die tijd. Het is een van de oudste steden van Centraal-Azië, het antieke Nautaca, ooit deel van het Achaemenidische rijk en waarschijnlijk de plaats waar Alexander de Grote met zijn vrouw Roxanna in het jaar 328-327 v. Chr. de winter doorbracht. In 2002 vierde de stad haar 2700-jarig bestaan.

Van de 4^e tot de 8^e eeuw werd de stad Kesh genoemd, een van de stedelijke centra van Sogdië. De stad is vooral bekend als geboorteplaats van Timur Lenk (1336). Timur liet de stad versterken en verfraaien, dat laatste met name door de bouw van zijn Witte Paleis. Hij liet hier mausolea bouwen voor zijn familie en een eenvoudig graf voor zichzelf. Hij zou, toen hij zijn laatste adem uitblies, hebben gezegd: “alleen een steen met mijn naam erop”, maar in plaats daarvan ligt hij nu onder een van de overdadigste monumenten van Samarkand, het Gur Emir Mausoleum.

In de 16^e eeuw liet de khan van Bucharra veel van de erfenis van de Timuriden verwoesten, volgens plaatselijke verhalen omdat hij woest was dat hij, bij de nadering van de stad, een van zijn favoriete paarden verloor door uitputting.

In 1870 werd Shakhrisabz door de Russen ingenomen. De Amerikaanse diplomaat Schuyler, die de stad in 1873 bezocht, vond dat hij hier hartelijker werd ontvangen dan elders in het land. Hij noteerde dat men hier nooit slavernij heeft gekend en dat “from motives of humanity they cut a mans’s throat before hanging him”.

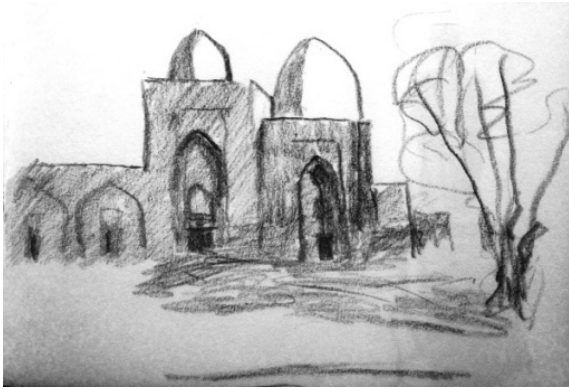
We worden afgezet bij de Kok Gumbaz Moskee, de “moskee met de blauwe koepel”. In 1436 is hij als vrijdagmoskee gebouwd in opdracht van Ulug Beg, kleinzoon van Timur Lenk. Mahmud wijst erop dat de schilderijen nieuw zijn, over de oude tegels heen. Alleen de onderkant van de muren is origineel. We vergapen ons aan al die pracht en Sigrid door de binnenkant van de koepel liggend te bewonderen.

Aandacht voor de fraaie koepel van de Kok Gumbaz Moskee

Tegenover de moskee kijken we nog even in twee mausolea. De oudste is van de Barlasfamilie, waar ook Timur Lenk toe behoort. Zijn vader Taraghay was het hoofd van de Barlasstam. Het ene mausoleum is gebouwd in 1374, in opdracht van Timur Lenk, voor zowel zijn vader als diens adviseur, tevens Timurs leermeester, de soefigeleerde Sheikh Shamseddin Kulyal. In een sobere ruimte staan twee witte tomben met kalligrafische inscripties.

In het andere mausoleum, Gumbazi Sayyidon, uit 1438, liggen vier leden van de familie van de Sayyieden, lange tijd heersers in Sakhrisabz, die beweerden af te stammen van Hussein, de kleinzoon van Mohammed.

Kok Gumbaz Moskee, tekening Co Bleeker

Gevel Gumbazi Sayyidon Mausoleum

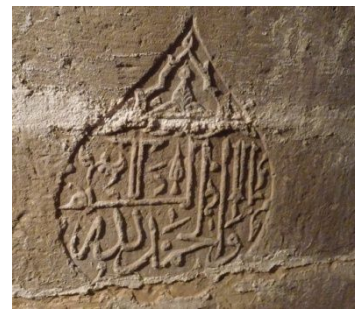
Gelet op de tijd moeten we verder, een wandeling door het park naar een verderop gelegen mausoleumcomplex, Dorus Siadad. Ook van Timur Lenk. Hij liet in 1375 een enorm mausoleum bouwen voor zijn oudste en meest geliefde zoon Jehangir, die overleed na een val van zijn paard. Er moest bijgebouwd worden toen in 1394 ook diens broer Umar Sheikh omkwam. Het laatste onderdeel was een eenvoudige crypte voor hemzelf. Alles bij elkaar moet het een gigantisch complex zijn geweest. Alleen een hoge hoektoren van het mausoleum van Jehangir staat nog overeind. Verder zien we niet meer dan wat gereconstrueerde fundamenteën.

Restant Jahangir Mausoleum

Eenvoudige tombe voor Timur Lenk

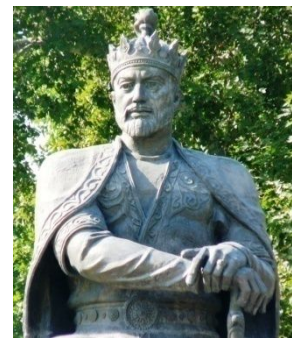
Inscriptie op de tombe

Toen in 1943 enkele jongens tussen de ruïnes aan het voetballen waren, zakte een van hen plotseling een stuk de grond in. Zo ontdekte men de crypte van Timur Lenk, drie meter onder het complex. We mogen een kijkje nemen. Niet veel te zien: een kleine ruimte met een eenvoudige grafkist. Daar had de machtige vorst na zijn dood graag willen liggen. Het pakte anders uit.

We nemen tot besluit een kijkje op de schaduwrijke binnenplaats van het Jahangir Mausoleum. Hier staat een plataan die in 1370 is geplant. Een ouwe taaie. We genieten even van zijn schaduw.

Ons laatste doel vandaag is het Witte Paleis van Timur Lenk, Ak Serai. Of wat ervan over is. We moeten er een flinke wandeling voor maken, door een park in aanleg. Veel fonteinen. Overal zijn arbeiders aan het werk. Kosten noch moeite worden gespaard om de stad een grootse indruk te geven. Er worden langs het park hele nieuwe wijken gebouwd. De bewaard gebleven torens van het vroegere paleis steken in de verte boven alles uit.

Timur Lenk liet het Witte Paleis bouwen na een overwinning in 1379. Het was pas klaar in 1404. Dat “wit” moest zijn wijsheid symboliseren, de dominante kleuren echter zijn, of beter gezegd, waren blauw en groen. Het paleis zou in grootsheid en decoraties alles moeten overtreffen wat ooit was gebouwd. Dat is nu nog te zien aan wat ervan over is: de twee enorme torens van het poortgebouw, 38 meter hoog. Gigantisch.

Poorttorens van Ak Serai, het paleis van Timur Lenk

Het grote zwarte standbeeld van de Oezbeekse volksheld, vóór het poortgebouw, staat in de steigers. Waarschijnlijk een schoonmaakbeurt. In de schaduw van de torens geeft Mahmud nog wat uitleg. Voor de bouw van het paleis werden 30.000 werkers ingeschakeld, het telde in totaal 5000 decoraties en zo gaat hij nog even door. Er stond een minaret bij het paleis van 70 meter hoog. Die is nu verdwenen. Op de torens staan spreuken, bijvoorbeeld:”de Sultan is de schaduw van Allah”. Vermoedelijk heeft er

nog wat achter gestaan, “op aarde” bijvoorbeeld. Ook staat ergens de spreuk: “Laat hij die twijfelt aan onze macht en glorie, kijken naar onze bouwwerken”. Dat hebben we nu dus gedaan en wij zijn onder de indruk.

De middag is ver gevorderd, dus het is tijd om op te stappen. Verderop staan negen witte taxi's ons op te wachten. Dan gaat het snel, richting Takhtakaracha Pas en Samarkand. De bergen laten niet lang op zich wachten. Tegen dat de zon ondergaat, zijn we boven, op 1722 meter. Na een korte stop volgt een afdaling in het donker. Kort na achten staan we in Hotel Registan Plaza, in een gigantische hal met omlopen op zeven verdiepingen, grote kamers, veel luxe. Het buffet is geregeld, maar verschillende reisgenoten laten verstek gaan, geveld door virus of bacterie. Daar helpt een wodka tegen, zeker na zo'n vermoeiende dag. “Nazdrovje”.

DAG 9, 6 OKTOBER: Samarkand

Geschiedenis

“Spiegel van de Wereld”, “Tuin van de Ziel”, “Juweel van de Islam”, “Centrum van het Universum”, het ontbreekt Samarkand niet aan glorieuze namen. Dat zegt veel over de manier waarop men in het verleden tegen deze welhaast legendarische stad opkeek. Een oude vruchtbare oase aan de oevers van de rivier Zerafshan, aan de rand van de Kyzyl Kumwoestijn. Een stad die zich in het verre verleden in omvang en rijkdom kon meten met beroemde steden als Rome en Babylon. Het was eeuwenlang de eerste stad van Transoxanië, een handelscentrum, waar de wegen van de Zijderoute bij elkaar kwamen.

Heel lang was het een vestingstad op een heuvel, Afrosiab geheten. Toen Alexander de Grote de stad in 329 v. Chr. veroverde, heette ze Marakanda. Het was de hoofdstad van de Perzische provincie in dat deel van Centraal-Azië. In de daarop volgende hellenistische perioden van de Seleuciden en het Grieks-Bactrische koninkrijk kwam de stad tot verdere bloei. Sogdische kooplieden waren eeuwenlang zeer bedreven in het benutten van de handelsstromen, zij het onder wisselende heerschappij van Sassaniden, Hephtalieten en Turken.

In 712 viel de stad in handen van de Arabieren en al spoedig verrezen de eerste moskeeën. In de 9^e eeuw, onder de Samaniden, beleefde Samarkand een renaissance. Er verrezen nieuwe stadsmuren, een citadel, moskeeën en bazaars. De straten werden geplaveid en een ingenieus irrigatiesysteem met kanalen en waterleidingen zorgde voor water in ieder huis. Onder volgende heersers ging het minder goed met Samarkand, tot de genadeslag kwam van Djenghis Khan, die de stad in 1220 belegerde, de kanalen liet dempen en na inname de stad verwoestte en de bevolking decimeerde.

Herstel duurde tientallen jaren. Toen Marco Polo de stad bezocht in de late 13^e eeuw, rapporteerde hij: “een zeer grote en prachtige stad”. In 1370 maakte Timur Lenk

Samarkand tot zijn hoofdstad. Hij liet nieuwe muren bouwen om de stad en grachten graven. Tijdens zijn talrijke veroveringstochten liet hij overal vandaan de beste wetenschappers, kunstenaars en handwerkslieden naar Samarkand overbrengen, om de stad te verfraaien en tot centrum van de wereld te maken. Het Registanplein kwam tot stand en vele grote bouwwerken, waaronder het Kok Serai (Blauwe Paleis).

Rond 1500 viel de stad in handen van Oezbeekse nomadische krijgers en de dynastie van de Shaibaniden. Die laatsten verplaatsten de hoofdstad naar Bucharra, waarna Samarkand in verval raakte. Dat werd versterkt doordat in de loop van de 17^e en 18^e eeuw de Zijderoute steeds meer zijn functie verloor. Aardbevingen en plunderingen in de 18^e eeuw gaven de stad bijna de genadeklap, tot de emir van Bucharra besloot de stad opnieuw te bevolken en opdracht gaf de vesting en de huizen te repareren.

In 1868 viel de stad in handen van de Russische generaal Kaufmann met zijn troepen. Als administratief centrum van de Russen veranderde het aanzien van de stad: de muren werden neergehaald en in het westen bouwden ze een nieuw centrum met brede lanen. De aanleg van de Transkaspische Spoorweg naar Samarkand in 1888 bracht nieuwe welvaart. Door de industriële ontwikkeling groeide de stad in de 20^e eeuw uit tot de tweede stad van het land. Sinds 2002 UNESCO-werelderfgoed.

Een zonnige dag, nog fris in de morgen. Niet iedereen kan vandaag mee: vier van ons blijven ziek achter. We rijden naar Afrosiab, het oude, historische deel van de stad, gelegen op een heuvel. Voor een groot deel nog niet opgegraven. Aan de voet van de heuvel ligt ons eerste doel: het Historisch Museum. Opnieuw een vrouw als rondleider, mevrouw Sajora. Zij legt uit dat “siab” rivier betekende. Afrosiab was dus de “stad aan de rivier”. Van ver voor onze jaartelling tot de 13^e eeuw was het een bloeiende stad, tot de Mongolen alles kort en klein sloegen. Sinds 1990 zijn er opgravingen gedaan en de vondsten zien we in het museum. De uitstalling is chronologisch en de gids loopt met ons alle perioden langs. Doet ze goed.

Rondleidster Sajora

Reliëf met Puntmuts-Saken

Sogdische krijger

In een aparte zaal bewonderen we een aantal fresco's, die men naar het museum heeft overgebracht. Ze zijn zwaar beschadigd. Ze dateren uit de 7^e eeuw en laten in het belangrijkste deel zien hoe een delegatie van ambassadeurs met geschenken voor de vorst verschijnt. Men rijdt op kamelen en olifanten. Er is ook een fresco van de jacht op een tijger.

Wandschildering uit Afrosiab, 7^e eeuw, met reconstructie (Historisch Museum Samarkand)

Dicht bij het museum bevindt zich het Observatorium van Ulug Beg (bestuur:1409-1449), aangenomen kleinzoon van Timur Lenk, behalve vorst ook wetenschapper en vooral bekend als astronoom. Aan de voet van Ulugs standbeeld, met zicht op wat zij noemt “de jammerlijke ruïne van zijn observatorium”, geeft Sigrid een korte uiteenzetting over de ontwikkeling van de islam na Mohammed, van de moeizame onderwerping van Centraal-Azië door de islamieten, via de bloeitijd onder de Abassieden en de verwoestingen door Djenghis Khan, tot de nieuwe bloei onder Timur Lenk en zijn opvolgers.

Zo komen we bij Ulug Beg, de “grote heerser”, met zijn kenmerkende uitspraak:”Het zoeken van kennis is verplicht voor iedere moslim”. Boven op de heuvel, vóór het Ulug Beg museum, horen we meer over het observatorium. Het moet indertijd een drie verdiepingen hoog gebouw zijn geweest, met een 44 meter hoge sextant erin gebouwd, waarmee de nauwkeurige positie van sterren en sterrengroepen werd vastgesteld. De fanatiekelingen die in 1449 het gebouw verwoestten, hebben het ondergrondse deel van de grote gradenboog over het hoofd gezien. In 1908 werd die door de Russen opgegraven en later gerenoveerd. De sextant was deels in de rotsgrond aangelegd om seismische verstoring zoveel mogelijk te

voorkomen. Het gereconstrueerde ondergrondse deel is te bewonderen van achter een hek onder een kleine koepel. Hoe het precies werkte, weten we dan nog niet.

Sultan Ulug Beg

Ondergrondse deel van zijn observatorium

Het museum geeft veel informatie over het leven en werk van Ulug Beg, vooral over het observatorium. Zo staan er een schaalmodel en een doorsnede van het vroegere gebouw, die al wat verduidelijken. Op het draaibare deel van het dak stond een waarnemer die naar beneden riep welke ster zijn licht ging werpen door een gat in het plafond. Als het licht beneden te zien was vanaf een bepaalde trede op de sextant - die in graden was verdeeld - konden de waarnemers daar de precieze positie bepalen. Ziet er primitief uit, maar is toch ingewikkeld.

Schaalmodel van het Observatorium van Ulug Beg

Sterpositie bepalen

Jona vertrouwt ons later toe dat hier niet echt iets is ontdekt. Oude, vaak onnauwkeurige gegevens over de positie van sterren werden hier gecorrigeerd. Geen “wetenschappelijke doorbraak”, eerder het gestage werk van observeren en toetsen dat wetenschap nu eenmaal is. De tabellen met sterposities kwamen via Iran rond 1600 bij Westeuropese wetenschappers terecht, zoals Tycho Brahe en Kepler.

We krijgen dorst van al die wetenschap en strijken neer in een nabijgelegen

schaduwrijke theetuin. Een slim hondje doet zijn ronde, want de koekjes smaken daar goed.

Kort daarop staan we voor het volgende hoogtepunt: het complex van de necropolis Shah-i-Zinda, een straatje met vierentwintig mausolea en enkele moskeeën, die vanaf de ingang gezien steeds van oudere datum zijn. Staaltjes keramische kunst van klasse. Volgens de legende gaat dit complex terug tot in de 7^e eeuw, toen Kussam-ibn-Abbas, een neef van profeet Mohammed, hier aankwam

om het zoroastrische Sogdië te bekeren tot de islam. Zijn succes bracht fanatieke “vuuraanbidders” ertoe hem te onthoofden. Het verhaal gaat dat hij zijn hoofd opnam en dat hij voortleeft in een bron, net al Shah-i-Zinda, een voor-islamitische mystieke vorst, die ondergronds zou voortleven. Voor de Arabieren, die hier later heersten, werd zijn graf een bedevaartsoord. Vanaf de 12^e tot de 19^e eeuw liet een aantal heersers, maar ook hovelingen en wetenschappers uit respect hun mausolea bij het graf van de mythische heilige bouwen. Je kijkt je ogen uit, zoveel pracht.

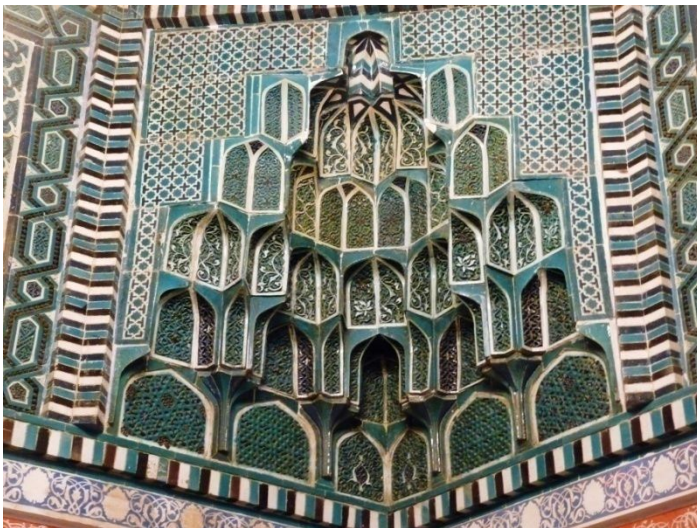
Mausolea van Shah-i-Zinda

Keramische kunst van klasse

Volgens Mahmud vormen deze mausolea de top van de islamitische kunst. Overigens zijn er wel Mongoolse en Chinese invloeden te bespeuren. De overheersende kleur is blauw, kenmerk van de hemel. Veel keramische afbeeldingen hebben symbolische betekenis, bijvoorbeeld bloemen zijn een teken van het paradijs. Hij gaat nog een tijd door met zijn uitleg, maar we worden er moe van en we gaan liever verder op eigen onderzoek.

Aan het eind van het complex leidt een gang naar het mausoleum van Ibn-Abbas, herbouwd in opdracht van Timur Lenk. De tombe is niet te zien. Die staat achter een prachtig bewerkte houten deur. Vóór onze hele groep in de mausoleumruimte arriveert, declameert een oudere man daar teksten uit de Koran, op zangerige toon, terwijl enkele Oezbeken gebiologeerd luisteren en de gebaren van de man herhalen. Na afloop tonen ze hun dankbaarheid door hem wat geld te geven. Dit is de enige keer dat we op onze reis een teken van geloofsbeleving tegenkomen. Je vraagt je af wat er hier over is van de islam, na zeventig jaar streng communistisch bewind: de meeste religieuze gebouwen hebben een andere functie gekregen, veel madrasses en moskeeën zijn markten geworden, je hoort nergens in dit land vanaf de minaret nog een oproep tot gebed, toch heel gewoon in islamitische landen.

Muqarnas van het mausoleum van Ibn-Abbas

Wandversiering

Onze knieën beginnen zo langzamerhand te knikken, dus het wordt tijd om ze te strekken en op te stappen. Tijd ook voor de lunch. De stad kenmerkt zich door brede lanen met hoge platanen. Niemand kijkt er hier van op als, midden in het centrum, een herder met een groepje zwarte schapen bij het stoplicht de straat oversteekt.

Samarkand: Mausoleum Gur Emir

De mooie blauwe koepel

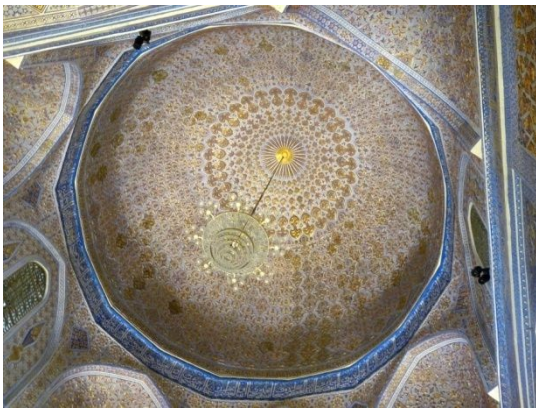
“Als de hemel verdwijnt, zal de koepel hem vervangen,” schreef een enthousiaste dichter toen hij de mooie blauwe koepel zag op het mausoleum Gur Emir, “de tombe van de heerser”. Daar ligt Timur Lenk begraven, samen met verschillende familieleden. Het complex werd in zijn opdracht afgebouwd in 1403, net voor zijn dood. Zijn kleinzoon Mohammed Sultan lag er al. Tegen zijn wens hebben zijn volgelingen hem hier erbij gelegd. Verschillende gebouwen van het complex zijn verdwenen, zoals een madrasse en vier grote minaretten. Later heeft men er toch maar weer twee kleine minaretten bij gebouwd.

In het mausoleum beweert Mahmud dat dit bouwwerk de Taj Mahal in India overtreft. Hij durft. Wat waar is: alle muren en plafonds zijn prachtig versierd. Geraffineerd zelfs. In deze grootse ruimte staan op een marmeren vloer zeven tomben. In het midden de donkergroene van Timur - naar wordt beweerd het grootste stuk nefriet ter wereld - en zes marmeren grafkisten: aan zijn hoofdeinde zijn geestelijk adviseur en verder vier zonen, een kleinzoon en Ulug Beg. In deze grafkisten liggen geen menselijke overblijfselen. De echte graven liggen meters diep onder de grond.

De tombe van Timur heeft hier niet altijd zo rustig gestaan. Hij werd door de Perzische heerser Nadir Sjah Afsjar rond 1740 meegenomen naar Iran, maar dat was geen succes. Er brak een cholera-epidemie uit en het volk schreef die toe aan het gesleep met de tombe. Men wist blijkbaar niet dat Timur er helemaal niet in lag. Nadir werd gedwongen hem terug te brengen. Eeuwen later wilde Stalin, argwanend als hij van nature was, wel eens weten of het echt Timur was die daar begraven lag. In 1941 kreeg de geleerde Gerasimov toestemming het lichaam op te graven. Men vond een

lange man die aan tuberculose had geleden en kreupel was aan een been. Er hing nog wat rood haar aan de schedel en Gerasimov reconstrueerde een bronzen buste. Stalin vergeleek die met een afbeelding van Timur en het klopte aardig. Wat hij niet wist, was dat Gerasimov het masker had gemaakt juist naar diezelfde afbeelding!

Op een podium staat nog een tijdens de restauratie gevonden tombe, van een soefi, gemarkeerd door een lange paal met een bos paardenhaar eraan. Dat is een teken dat die man de moeizame pelgrimage naar Mekka heeft volbracht. Enkele leden van onze groep gaan op de verhoging staan, maar dat is volgens Mahmud een ernstige overtreding, dan sta je op iemands graf! Een heel andere benadering als toen we bij het graf van Omar Khan in Kokand waren, die daar onder een drempel lag.

Gur Emir: Binnenkant van de koepel

Zeven graven rond de donkere tombe van Timur Lenk

Buiten kijken we nog even rond op de binnenplaats. Naast het onderstel van een troon staat een grote stenen kuip. Mahmud weet te vertellen dat Timur Lenk die na een veldtocht liet vullen met wijn, waarvan alle krijgers als dank voor hun dapperheid een kom kregen uitgereikt.

Het laatste hoogtepunt van de dag: het Registan Plein met drie madrasses.

Het huidige plein lijkt in niets op wat de naam betekent: “zanderige plaats.” Hier was ooit een stroom die zand aanvoerde. Onder Timur Lenk was het een belangrijk kruispunt van de hoofdstad, waar zes wegen samenkwamen bij een grote bazaar. Ulug Beg maakte er een cultureel centrum van en liet aan de westkant een prachtige madrasse bouwen. Hij was daar zelf ook leraar. Er verrezen nog meer gebouwen aan het plein, onder andere een moskee, een madrasse en een karavanserai. Alleen de madrasse van Ulug Beg heeft de tijd overleefd, uiteraard na grondige restauratie. Een Oezbeekse gouverneur liet in de 19^e eeuw de andere, vervallen gebouwen slopen en er twee nieuwe madrasses bijbouwen. Dat leverde de huidige toestand op. Heel imposant.

De Russen gaven het plein een politieke dimensie door er partijbijeenkomsten en terechtstellingen te organiseren. Zij verwijderden eerst de dikke lagen vuil van eeuwen, legden het plein opnieuw aan en lieten de madrasses restaureren. Enkele verzakte minaretten - één viel zelfs bijna om - werden rechtgezet. Als je goed kijkt, kun je zien dat ze nog steeds wat scheef staan.

Het plein is een ideale achtergrond voor een groepsfoto, vanaf het nieuw aangelegde terras vóór het plein. (zie achterin) Mahmud hanteert vele toestellen en mag als beloning zelf poseren voor een statiefoto. Daarna krijgen we gelegenheid de madrasses te verkennen. Alle vroegere studentenvertrekken blijken nu ingericht als winkelgalerijen. Voor de toeristen. Ook de moskeeën aan de achterkant zijn verkoopcentra geworden. Van sjaals en sieraden tot kerstballen. Marco merkt terecht op: “Er is weinig religieus hier.”

Mahmud

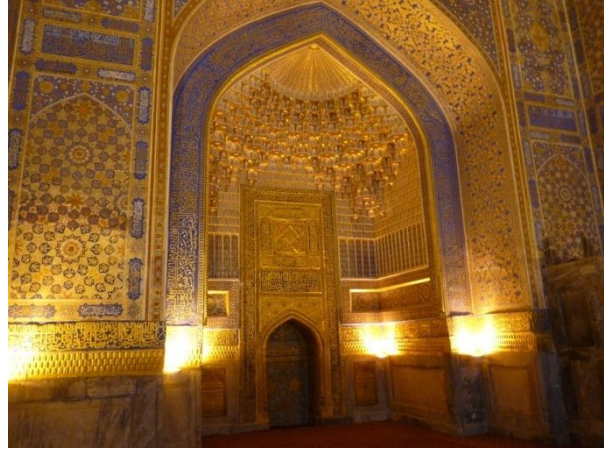

Gevelversiering van een 19^e eeuwse madrasse

Een van de moskeeën is heel apart: alle versiering in goud, oogverblindend. In een galerij hangen foto's die laten zien hoe het er hier voor de restauratie uitzag. Nog net geen ruïnes, een en al verval. Ook is er een zaal waarin tegen de zoldering sterrenbeelden zijn geschilderd. Daar moet Ulug Beg meer van geweten hebben. Anders dan op andere plaatsen zijn de verkopers hier wat opdringerig. We raken ook uitgekeken. Tot Joop het gevoel van velen uitspreekt: "Ik ben het zat." Tijd dus om op te stappen.

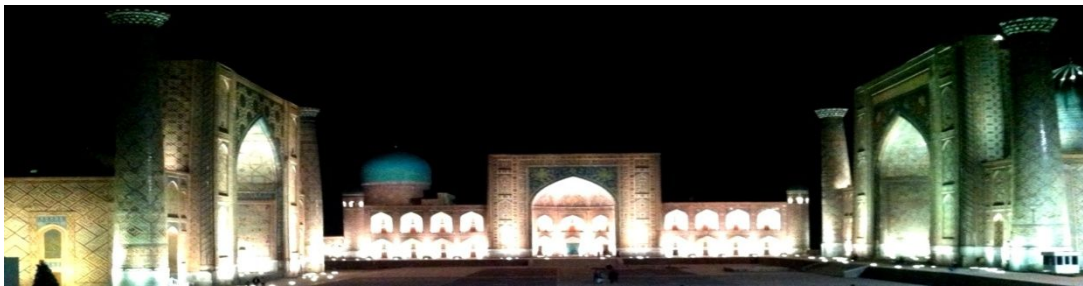

Sterrenbeeld Pegasus

Een moskee waar alles blinkt

Toch heeft niet iedereen al genoeg van het Registan. 's Avonds trekken groepjes die kant op om nog even te genieten van de verlichte gebouwen. Na één dag kunnen we concluderen dat Samarkand zijn grote naam aardig heeft waargemaakt: een prachtige stad.

DAG 10, 7 OKTOBER: nogmaals Samarkand

Een vrije dag. Zo'n rustdag komt goed uit, want de ziekenboeg breidt zich uit. Meer reizigers van onze groep hebben koorts en hoesten, terwijl de buikloop hier en daar toeslaat. De airco in de bus zal bepaalde virussen hebben verspreid. Meegebrachte antibiotica komen nu goed van pas.

Wat later dan normaal trekken groepjes de stad in: een kopje koffie of thee op het Registan, winkelen in Tashkent Street, een bezoek aan de bazaar,

een museum of moskee. Je hoeft je hier niet te vervelen. Tashkent Street bestaat voor een belangrijk deel uit winkelgalerijen: een eindeloze keuze aan sjaals, schalen en vazen, beeldjes, tapijten en nog veel meer. Kadootjes voor thuis. We worden omzwermd door schooljeugd van uiteenlopende leeftijd, uit het grote scholencomplex tussen de winkels. Ze groeten vaak uitbundig en sommigen kennen enkele woorden Engels.

Twee opvallende waarnemingen. De meeste vrouwen lopen erbij in prachtige felkleurige kleding, geen hoofddoek te zien. En: een begrafenisstoet, alleen mannen, trekt met de kist in marstempo voorbij.

Begravenisstoet in marstempo

Een bezoek aan de grote Bibi Khanum Moskee valt wat tegen. Timur Lenk heeft zelf nog toegezien op de bouw ervan. Hij moest in grootsheid alle andere moskeeën overtreffen. De beste handarbeiders uit het rijk, overigens wel slaven, werden aan het werk gezet, vaak onder het toeziend oog van de sultan zelf. Naast het gigantisch poortgebouw bestaat het complex uit de eigenlijke moskee achter en twee kleine moskeeën opzij van de binnenplaats. De gebouwen zien er vervallen uit en de grote moskee zelf is met rode linten afgesloten. We gaan toch een kijkje nemen en dan zie je het begin van een ruïne, een donker ruimte zonder versiering, kale muren vol scheuren. Een onderkomen voor vleermuizen. Van restauratie geen spoor.

Achtergrond: Bibi Khanum Moskee

Binnenkant van de moskee

Wat blijkt: Al kort na de bouw vielen er stenen uit de muren, latere aardbevingen lieten diepe sporen achter en tenslotte, in de 19^e eeuw, gebruikten officieren van de tsaar het gebouw als paardenstal en katoenmarkt. Het lijkt onbegonnen werk hier nog iets van te maken.

Naast de moskee bevindt zich het mierennest van de bazaar, waar vooral voedsel wordt verkocht. In honderden stalletjes bieden handelaren hun smakelijk uitgestalde producten aan, maar ze zijn niet opdringerig. Hoewel het voedsel betreft, het is hier overal opvallend schoon. Eigenlijk kun je dat voor het hele land zeggen, zowel in de steden als langs de wegen: je ziet zelden rommel op straat. Overal zie je schoonmakers aan het werk.

Bazaar van Samarkand

Interessant is zeker ook een bezoek aan de oudste moskee van het land, uit de 8^e eeuw, het kleine Hazret Hizr Complex, tegen een heuvel gelegen. Je moet om er te komen wel met levensgevaar een drukke weg oversteken. Het bouwwerk is opgetrokken uit lichtgele baksteen ,vrij sober, met houten pilaren. De minaret is een juweeltje in geel, blauw en groen. Op een plaquette beroemt president Karimov zich erop dat hij de moskee zo fraai heeft laten restaureren.

Hazret Hizr Moskee uit de 8^e eeuw

DAG 11, 8 OKTOBER: naar Buchar

Het wordt een rit van 300 kilometer, deels door de KyzylKumwoestijn. De weersvoorspelling is dat het nog warmer wordt, rond de 37 graden Celsius. We zijn blij dat de ziekenboeg weer op de been is, ook al kijkt nog niet iedereen helemaal helder uit de ogen.

De rit gaat lange tijd door een groen landschap, katoenvelden overheersen. We komen in een file terecht van autobussen en vrachtwagens vol katoenplukkers, op weg naar hun werk, voor Mahmud aanleiding om een lange verhandeling te geven over de katoenproductie in zijn land. Het blijkt nu hoogseizoen. Plukken schijnt niet machinaal te kunnen. Dat zou het katoen vervuilen en beschadigen. Overigens was dit gebied vroeger een woestijn, maar de Russen hebben het geïrrigeerd vanuit de rivieren. Mahmud is heel kritisch daarover, noemt het “slecht beleid”. Het gevolg is dat het Aralmeer nu grotendeels droog staat. Een project tot herstel is begonnen, maar het zal wel dertig jaar duren wil dat tot resultaat leiden.

De katoenvelden worden afgewisseld door boomgaarden. Er lopen veel koeien door de velden. Volgens Mahmud komen ze uit Nederland en zijn ze met behulp van Nederlandse deskundigen aangepast aan het klimaat.

We passeren de stad Navoi, genoemd naar een beroemde Oezbeekse dichter, ook al leefde hij in Herat, nu in Afghanistan. Hij schreef zijn werken in het Oezbeeks en Perzisch. Mahmud noemt hem zelfs “onze Shakespeare”. Hij leefde in de tweede helft van de 15^e eeuw, in de tijd van de Timuriden. Hij was een vriend van de laatste heerser uit dat vorstenhuis en werd in Herat aangesteld als een soort burgemeester.

Tijdens een lunchstop worden we voor het eerst geconfronteerd met bedelende kinderen. Wat later, net als we een stuk woestijn inrijden, onderbreken we de tocht bij een eenzaam bouwwerk in de kale vlakte, een oude karavanserai, uit de 11^e eeuw. Dit was de laatste halte voor de karavanen de woestijn in trokken. Alleen de gerestaureerde poort staat nog overeind, erachter zijn nog fundamenten. We trotseren een harde verschroeiende wind - bij 35 graden Celsius - en vernemen dat karavanen van Timur Lenk niet door rovers werden aangevallen als ze herkenbaar waren aan een embleem van drie ringen. De rovers namen geen risico, bevreesd als ze waren voor de wraak van de sultan.

Schuin tegenover de karavanseraï nemen we een kijkje in een laag bouwwerk dat een reservoir blijkt te bevatten waaruit langstrekkende karavanen water konden putten. Ook gerestaureerd. Het water werd door pijpen aangevoerd uit een zijrivier van de Amur Darya.

Poort van een karavanseraï op de rand van de woestijn

Waterreservoir voor karavanen

Na een voorspoedige rit, hoofdzakelijk door een rijk begroeid landschap, rijden we Buchara binnen, volgens het naambord “BUXORO”.

GESCHIEDENIS VAN BUCHARA

“Samarkand is the beauty of the world, but Bukhara is the beauty of the mind”, zo luidt een gezegde in Oezbekistan, maar schrijvers en historici hebben de stad vaker geprezen, bijvoorbeeld als Buchara de Heilige, de Nobele, de Koepel van de islam, de Pilaar van de Religie. Ook Buchara staat vanwege de talrijke prachtige bouwwerken op de werelderflijst van de UNESCO.

Net als Samarkand heeft de stad, gelegen in een vruchtbare oase, vanaf de verre Oudheid zijn macht en welvaart in belangrijke mate te danken aan de strategische ligging op een kruispunt van handelswegen. Ook deze stad werd door Alexander de Grote in 329 v. Chr. op de Perzen veroverd. In de tijd van de Sogdiërs noemde men de stad Numijent en later “Vikhara”, naar de naam in het Sanskriet voor “klooster”.

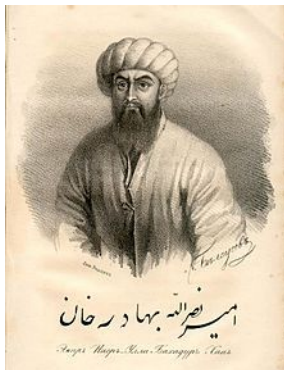
Gelegen aan de Zijderoute, was de stad alle eeuwen door een centrum van handel, cultuur, wetenschap en religie. Aanvankelijk was dat geloof het zoroastrisme, maar nadat de Arabieren de stad omstreeks 710 met veel moeite hadden ingenomen, werd dat de islam. De stad rebelleerde meerdere

malen tegen de Arabische heersers, maar met harde strafcampaagnes kregen de Arabieren tenslotte de controle.

In de 9^e en 10^e eeuw kwamen de gematigde Samanieden aan de macht, die Bucharra tot hun hoofdstad maakten. Het werd een grootse tijd voor de stad, waarin kunst en wetenschap bloeiden. Bucharra werd ontmoetingsplaats van de grootste intellectuelen van die tijd, de bibliotheek van Bucharra werd de beroemdste van de islamitische wereld. Tot in 1220 de Mongolen de stad belegerden, na inname er bloedig huishielden en een groot deel van Bucharra in de as legden. Het verhaal gaat dat Djenghis Khan bij de inname spottend zei: “Als jullie geen grote zonden hebben begaan, zou god mij niet als straf hebben gezonden.”

Pas onder de Timuriden, in de 15^e eeuw, werd de stad hersteld. In 1500 namen de Uzbekena de macht in Transoxanië over en stichtten het Khanaat van Bucharra. Echte bloei begon pas onder de sterke leider Abdullah Khan, die de verdeelde stammen verenigde. De stad begon toen zijn huidige vorm te krijgen, vol prachtige bouwwerken.

Onder de Janiden, die 150 jaar aan de macht bleven, raakte Bucharra steeds meer in verval, zeker ook door de achteruitgang van de Zijderoute. Het khanaat, later het emiraat, verzonk in economische stagnatie en religieus fanatisme. Dieptepunt van beschaving was in de 19^e eeuw de lange

Emir Nasrullah Khan

regeringsperiode van Nasrullah Khan, een gestoorde en een van de meest gewelddadige heersers die Centraal-Azië ooit had gezien, die zichzelf zag als “De Schaduw van God op aarde”, maar door zijn onderdanen de Slager werd genoemd. Om aan de macht te komen vermoordde hij in koelen bloede zijn drie broers en 28 andere familieleden. Ook twee Britse bezoekers moesten er later aan geloven en voor hij stierf liet hij zijn echtgenote en drie dochters executeren. Wel had hij in de loop der jaren zijn grondgebied nog flink weten uit te breiden.

In 1868 werd het Emiraat een Russisch protectoraat, maar de tirannieke emirs bepaalden nog lang het lot van de inwoners, tot de Jonge Buchariërs enkele hervormingen wisten af te dwingen. In 1918 eisten de Russen overgave van het geslonken emiraat, maar het verzet was hevig. Meerdere Russische spionnen werden gepakt en geëxecuteerd. Pas in 1920 veroverden

de Russen de stad definitief en werd de Volksrepubliek Buchara uitgeroepen. In 1924 tenslotte werd de stad deel van de Sovjetrepubliek Oezbekistan.

Buchara begint voor ons in het historische centrum, op de Lyab-i-Hauz, het plein met de vijver. Gedurende eeuwen ontmoette men elkaar hier in theehuizen rond de vijver, de chaikhana's, men handelde en wisselde nieuwtjes uit. De vijver dateert van 1620. Het was het grootste waterreservoir van de stad, vanwaar professionele waterdragers leren zakken met water naar rijke klanten brachten. In latere perioden vervuilde het water, er dreven hondenlijken in en bacteriën en wormen maakten het water ondrinkbaar. Tot de Russen in 1960 de hele zaak draineerden, restaureerden en van schoon water voorzagen. Veel van de oude glorie is echter verloren gegaan. De theehuizen langs het water zijn vervangen door moderne restaurants voor toeristen. Bij een daarvan strijken we neer op het terras, onder de hoge bomen langs het water.

Tijdens de lunch maken we opnieuw kennis met de meest geziene vogel in Oezbekistan, de mina, die wat nieuwsgierig vanuit de bomen op ons neerkijkt. Uitgerust gaan we op stap voor een korte verkenning van het oude Buchara. We beginnen op het plein bij de Nadir Divanbegi Madrasse, uit 1630. Gouverneur Divanbergi had hem laten bouwen als karavanserai, maar de lokale khan eiste dat hij tot een madrasse moest worden omgebouwd. Daarom is er nooit een moskee aan verbonden geweest.

Mina, de Indische spreeuw

Gevelfersiering van de Divanbergi Madrasse

In het vijverpark maken we kennis met het standbeeld van de “wijze dwaas van Centraal-Azië”, Khodja Nasreddin, die wat komisch op zijn ezel zit. Mahmud noemt het “onze Robin Hood”, die graag de overheid mocht

plagen. Bijvoorbeeld: Toen hij weer eens rondreed op zijn ezel, ontmoette hij Timur Lenk en hij begroette de vorst hoffelijk. Timur gaf hem een goudstuk. Khodja reageerde: “Mijn Heer, hoe kan zo’n groot man zo’n klein geldstuk geven?” Timur vatte de hint en gaf hem nog wat geldstukken. Zo benoemde hij op een keer zijn ezel tot imam. Een mullah sprak hem erop aan, waarom hij dat deed. Antwoord:”Hij lijkt op u.”

We gaan de nabij gelegen oude Joodse wijk in. Joden waren sinds de 14^e eeuw een belangrijke minderheid in Bucharra, vaak goed ontwikkeld, bijvoorbeeld handelaren en artsen, maar zonder enige politieke invloed. Vanwege hun geloof werden ze achtergesteld. Zo mochten ze zich niet opzichtig kleden en geen paard rijden. Sinds de staat Israël is gesticht, verhuisden velen van hen daarheen. In 1991 waren er 25.000 in Oezbekistan, nu nog maar 2500, van wie ongeveer 300 in Bucharra.

De wijze komiek Khodja Nasreddin

De kleine synagoge van Bucharra

De synagoge die we bezoeken, is vanaf de straat niet als zodanig te herkennen. We worden ontvangen door een oude man die bepaald niet vrolijk kijkt. We mogen even rondneuzen in enkele kleine kamers, die dienen als gebeds- en studieruimte. Het ziet er nogal rommelig uit. Aan de wand hangen foto’s van Madeline Albright en Hillary Clinton, hier op bezoek. Beiden hebben Joodse wortels.

We doorkruisen de oude stad, een wirwar van bazaars, karavanseraï, madrasses en moskeeën, waarvan vele als zodanig geen dienst meer doen. Het zijn vaak centra van kunstnijverheid of winkelgalerijen geworden. Totaal waren er zeker 15 karavanseraï in Bucharra, wat logisch is, gelet op de vele karavanen die de stad aandeden. Nog enkele getallen: voorheen waren in deze stad 127 actieve madrasses en nog veel meer moskeeën. Het was dan ook het voornaamste religieuze centrum van het land.

Je kunt in al die winkels niet alleen souvenirs kopen, maar ook bijvoorbeeld sieraden van goud en zilver, tapijten en schilderijen, kleding, poppen en speelgoed. Veel waren staan vóór de zaak uitgestald, een kleurig schouwspel. Hier en daar zie je ambachtslieden aan het werk. Opvallend is hoe deze oude wijken rust uitstralen. Auto's hebben maar beperkt toegang en toeristen zien we zelden.

De smid van Buchar

Magok-i-Attari Moskee, de oudste van het land

We staan even stil bij de Magok-i-Attari Moskee, de oudste van het land. De naam betekent “onder de aarde”, wat klopt, want het bouwwerk ligt meters onder straatniveau. Russische archeologen ontdekten dat hij is gebouwd op de resten van achtereenvolgens een zoroastrisch heiligdom, een boeddhistisch klooster en een moskee uit de tijd van de Arabieren. In 937 ging de laatste tijdens een grote stadsbrand in vlammen op, waarna de huidige moskee werd gebouwd. Alleen het originele poortgebouw is bewaard gebleven. Nu is het een tapijtenmuseum.

Even verderop passeren we een grote opgraving met de fundamenteën van een karavanserai en een badhuis, de laatste uit de 16^e eeuw. We doorkruisen enkele bazaars en eindigen op een groot plein bij de Kosh Madrassa. Dat betekent “dubbel”, er staan er twee tegenover elkaar. Beide werden gebouwd in opdracht van de heerser Abdullah Shaybani Khan (16^e eeuw), de grootste sponsor van gebouwen in de geschiedenis van Buchar. De oudste, met een vrij sobere gevel, werd ter ere van zijn moeder gebouwd, de tweede, ter ere van hemzelf, is veel rijker versierd, waarbij het artistieke overheerst. Nu is het een winkelcentrum.

De rijk versierde Kosh Madrassa

Sigrid

Het moet gezegd dat zo langzamerhand steeds meer mensen uit de groep wat madrasse-moe en moskee-verzadigd worden. De studiereis bereikt of overschrijdt bij sommigen de grens van het fysieke en culturele uithoudingsvermogen. Uiteraard spelen fysieke ongemakken ook een rol. De enthousiaste uitleg van de onvermoeibare Mahmud wordt dan wel eens teveel en komt niet meer over.

Het luxe Omar Khayam Hotel is in Oosterse stijl gebouwd, drie lagen rond een mooie binnenplaats. Hier voelen we ons wel thuis. Na een diner ergens in de stad is het in de bar goed toeven met een koele drank. De stemming in de groep is nog steeds prima, gezelligheid doet vermoeidheid vergeten.

DAG 12, 9 OKTOBER: Buchara

We vernemen dat het een milde dag gaat worden, maximaal maar 28 graden. Bijna iedereen is aanwezig, hoewel niet allemaal kerngezond.

We beginnen buiten de stad bij het Sitorai Makhi Khosa, het zomerpaleis van de laatste emir, Alim Khan. Het is in 1911 door de Russen gebouwd. De tsaar van Rusland was nog van plan er te gaan logeren, maar voor hij daaraan toe kwam, werd hij ingehaald door de Russische Revolutie.

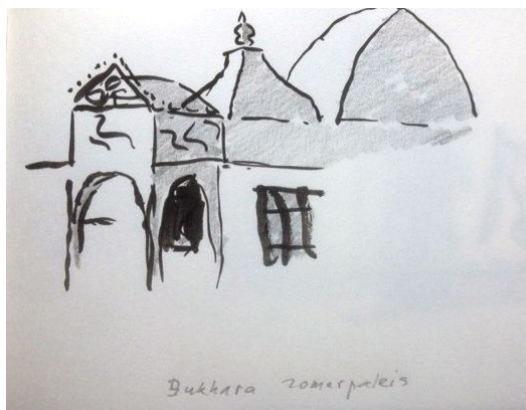
Over het waarom van deze plek weet Mahmud een anekdote. Alim vroeg aan een wijze man wat een goede plek zou zijn voor een nieuw paleis. De man adviseerde een lam te slachten en het vlees aan vier kanten van de stad op te hangen en na enige tijd te kijken wat er met het vlees was gebeurd. Op drie plekken bleek het bedorven, aan de vierde kant was het nog vers. Daar was de lucht zuiver en de plek dus geschikt om dat paleis te bouwen.

Aanvankelijk kon de emir goed opschieten met de Russen, hij maakte zelfs verschillende uitstapjes naar Sint-Petersburg, maar in 1920 ging het mis. De bolsjewieken wilden een eind maken aan het achterlijke emiraat en vielen met een leger onder generaal Frunze Buchara aan. De Ark werd zwaar gebombardeerd, de emir ontvluchtte de stad via een tunnel, met medeneming van twintig wagens vol schatten. Een deel werd door de Russen onderschept, maar de emir wist Afghanistan te bereiken en begon vandaar een anti-Russische beweging. Zonder succes. Dat laatste geldt ook voor de brief die hij schreef aan Stalin, dat hij president van Oezbekistan wilde worden. Zijn nakomelingen hebben nog geprobeerd om het paleis in de Ark in bezit te krijgen, maar ze zijn alleen welkom als gasten.

We maken een wandeling door het paleis en de tuinen. Van buiten maken gebouwen en park soms een wat vervallen indruk - er wordt aan gewerkt - binnen is het ouderwets ingericht, met veel wand- en plafondschilderingen. Soms zijn de kamers sober wit, een andere keer juist overdadig versierd, met veel glitter, een raar idee om daarin te moeten wonen. De emir had wel een prachtige kunstverzameling, uit de hele wereld vergaard, zoals grote Chinese vazen. Ook de tapijten zijn van klasse.

De laatste emir van Buchara, Alim Khan

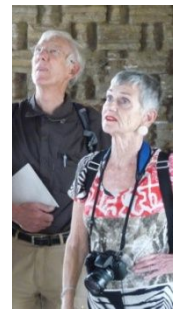
Impressie van zijn paleis, door Co Bleeker

De bus zet ons af buiten het centrum van Buchara. We gaan lopend verder, steken een kermisterrein over en via een park staan we even later voor het oudste bouwwerk van de stad, de Chasma Ayub, de Bron van Job.

Geraffineerd opgetrokken uit gele baksteen, een juweeltje van soberheid. Gebouwd in de 9^e eeuw, de tijd van de Samanieden. Het verhaal gaat dat de profeet Job aankwam in de vallei van de Zerafshan en zag dat er grote droogte heerste. De mensen hadden dorst. Hij sloeg met zijn staf op de stoffige aarde en een koele bron ontsprong. De bewoners bouwden uit

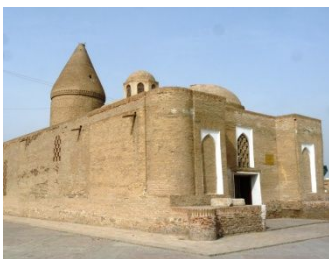
**dankbaarheid dit mausoleum voor hem, met een symbolische tombe.
Niemand weet waar deze mythische figuur ligt begraven.**

**Het bouwwerk is in de loop van de eeuwen onder het stuivende
woestijnzand bedolven. Dat kwam goed uit, daardoor bleef het heiligdom
gespaard voor verval en de woede van Djenghis Khan. Ook aan de
binnenkant kunnen we het fraaie metselwerk bewonderen.**

Aandacht voor het Mausoleum van Job, het oudste bouwwerk van Buxara

**Het verhaal van Job en zijn bron is eigenlijk vreemd, want Buxara heeft
zijn bestaan te danken aan talrijke natuurlijke bronnen die hier, in de
woestijn, sinds onheugelijke tijden leven brachten. In het harde klimaat van
de woestijn is water welhaast heilig. Het mag dan ook niet verbazen dat in
het park een Watermuseum staat. Je krijgt informatie over de bronnen en
watersystemen van de stad, maar ook over, wat Mahmud treffend noemt,
de “ecologische ramp” die het Aralmeer heeft getroffen.**

Watermuseum

Waar het Aralmeer was

Niet veel later zitten we aan de thee, of koffie, op het schaduwrijke terras van een theehuis. Op de galerijen zijn groepjes baardige mannen in druk gesprek, nergens een vrouw te zien.

Theehuis in Buchara

Na de pauze heet Mahmud ons welkom op het Registan, een groot plein aan de voet van de machtige Ark. Het nu grotendeels verlaten plein was eeuwenlang het kloppende hart van Buchara, de centrale markt, maar ook nuttig voor plechtigheden en executies. Het fort met zijn imposante muren was gedurende eeuwen de zetel van de lokale vorsten, onder andere van de volkomen gestoorde Nasrullah Khan, de “slager”, en uiteraard van Alim Khan, de laatste.

De oudste vermelding van het fort op de heuvel dateert uit de 7^e eeuw. Het is daarna verschillende malen ineengestort en herbouwd, elke generatie voegde er nieuwe versterkingen en gebouwen aan toe. Tot Djenghis Khan alles totaal verwoestte. Vanaf de Shaybanieden, in de 16^e eeuw, begon het complex langzamerhand zijn huidige vorm te krijgen. Niet alleen de emir en zijn familie vonden hier onderdak, maar ook aristocratische families, regeringsinstellingen en de top van het leger. Volgens Mahmud leefden daarboven ongeveer tweeduizend mensen. Vanaf het balkon boven de poort keek de emir naar de aankomst van gasten, maar ook naar de uitvoering van lijfstraffen en executies. Tegenwoordig zou hij vooral toeristen zien.

Zo druk zag het Registan van Bucharā er vroeger uit.....en zo tegenwoordig

Na het Russische bombardement is een deel van de gebouwen gerestaureerd, maar de enige functie is nu die van museum en stadsarchief. We klimmen via de poort en een gang naar boven, waarbij je de martelkamers passeert, waar eens kreten klonken van pijn en angst. De oude vrijdagmoskee iets verderop doet nu dienst als museum voor kalligrafie. Er liggen oude korans, zelfs uit de 10^e eeuw, maar ook voorbeelden van poëzie, geschreven onder andere door Navoi.

Ark-moskee, nu museum voor kalligrafie

Prachtige staaltjes van kalligrafie

De grote kroningszaal heeft geen dak meer, verbrand bij het bombardement. Je kunt er souvenirs kopen. Hier werden emirs gekroond en zaten ze trots op hun troon. Waagde het als bezoeker niet met je rug naar de emir de zaal te verlaten. Dan, zoals Mahmud het zo leuk omschrijft: “you are slaughtered”. In 1838 moest de Engelse officier Stoddard als gevangene voor de beruchte Emir Nasrullah verschijnen, verdacht van spionage. Hij was al eerder de stad te paard binnengereden, een doodzonde en weigerde voor de emir te buigen. De geprikkelde emir gaf hem de keus: bekeren tot de islam of een brief van de Engelse koningin met

excuses. In 1841 bracht een andere officier, Conolly, een brief uit India. Ook die werd gevangengenomen. In 1842 werden ze beiden in het openbaar op het Registan onthoofd.

Het museum gaat over de geschiedenis van de Ark. Brede emirkoppen, stoere Russen, wapentuig. Iedereen volgt zijn eigen route door de donkere vertrekken. Het doet allemaal wat rommelig aan.

Na een wandeling door drukke winkelstraten bereiken we ons laatste doel voor vandaag: het Pol Kalon-complex, bestaande uit drie bouwwerken: een madrasse, ertegenover de zogenoemde “witte moskee” en een reusachtige minaret. De madrasse en moskee komen we niet in, agenten maken ons duidelijk dat ze in het middaguur zijn gesloten.

Blijft over de minaret, 48 meter hoog! Hij torent al ruim negen eeuwen boven de stad uit, als herkenningspunt voor naderende karavanen.

Kalon Minaret in Bucharā

Eigenlijk stond hier al vanaf 919 een minaret, maar van zodanige kwaliteit dat hij telkens na korte tijd instortte. In 1127 gaf de toenmalige emir opdracht op de ruïnes de grootste minaret te bouwen die de wereld ooit had gezien. De architect nam geen risico's en ging voor de fundamenteën dertien meter de grond in. Het verhaal gaat dat hij speciale cement liet maken, gemengd met kamelenmelk, eiwit en stierenbloed. Zo creëerde hij de hoogste toren voor die tijd. De khan was verrukt, de stad werd er beroemd om. Toch schijnt de architect niet tevreden te zijn geweest, want hij zou op zijn sterfbed hebben gezegd: "De vlucht van mijn fantasie was groter dan de minaret die ik bouwde."

Djenghis Khan keek er ook van op toen hij voor de minaret stond. Als steppebewoner ging zo iets groots zijn muts te boven. Volgens zeggen keek hij omhoog, zijn muts viel af en hij maakte een buiging om die op te rapen. Hij realiseerde zich dat hij voor de toren had

gebogen en in een vlaag van nederigheid gaf hij bevel de toren te sparen bij de daarop volgende orgie van vernietiging. Minder goed liep het af met de “witte moskee”. Djenghis vroeg een mullah van wie dat witte paleis was. Die antwoordde dat het Gods huis was. Voor de Mongoolse leider genoeg reden om het gebouw te laten slopen. Uiteraard heeft een emir hem laten herbouwen.

De minaret doorstond de eeuwen, tot in 1920 de bovenkant door Russische granaten zwaar werd beschadigd. In 1924 werd hij hersteld, terwijl hij aan de voet twee meter groeide, toen men daar het stof van eeuwen verwijderde. Lange tijd wapperde daarboven de rode Sovjetvlag. Nu is het Werelderfgoed.

Ieder gaat zijn eigen weg, voor een lunch, of terug naar het hotel om wat te rusten. Het weer lijkt te veranderen: de wind trekt aan en het wordt frisser. Fijn stof dwarrelt door de stad, wat hier en daar tot prikkeling van de luchtwegen leidt.

Als groep worden we weer actief tegen de avond, als we onze leiders volgen naar restaurant Menzifa, voor het slotdiner op het dakterras. Een trui of jack mee kan geen kwaad, want het is duidelijk koeler dan vorige avonden. Het mag niet verbazen dat Joop het slotwoord doet. Eerst Mahmud. We mochten hem vanaf het begin om meer redenen. Hij heeft altijd een goed humeur, lacht graag. Hij heeft ons veel informatie gegeven: over zijn land en volk, de geschiedenis, de helden, over moskeeën, mausolea en karavanseraï. Heel interessant, maar soms wel eens wat te veel. Nog een reden: we kregen bij hem een goede wisselkoers. “That’s the man we like.” Joop heeft zelf maar een envelop in elkaar geknutseld, want het hotel kon hem er niet aan helpen.

Dan de zaak Livius. Jona wordt bedankt. Hij heeft ons een bijzondere reis bezorgd. Er waren problemen, overdrijft Joop: tien gevallen van hoofdpijn, vier verkoudheden, vijf koortsaanvallen, zes maal buikloop. Je kunt later op het formulier invullen welke je zijn overkomen. Hij herinnert ons eraan hoe Jona in de Ferganavallei eens een gloedvol betoog hield op de rand van de afgrond, dat we hem bijna waren kwijtgeraakt. Joop had af en toe het gevoel dat hij in de Efteling was: over pas geploegde akkers lopen, over sloten springen, een gammele brug oversteken. Wat dat laatste betreft kunnen er voor hem niet genoeg van dat soort obstakels op een reis zijn: dat biedt hem de gelegenheid schone jonkvrouwen naar de andere kant te helpen.

Hij bedankt ook Frans voor zijn bijdrage, met name de keuze van de hotels. Sigrid bedankt voor haar goede uitleg. Dan de groepspot, die Joop zelf beheert. Hij legt nu meteen maar verantwoording af, inkomsten en uitgaven van vele miljoenen. Resultaat: één dollar verschil! Die is hij nog aan iemand schuldig. Verder is er genoeg over om als groep nog een keer samen uit eten te gaan. Applaus. Tot slot bekent hij dat hij graag geld van anderen uitgeeft. Hij adviseert ons de sums die we over hebben, in een envelop te doen, voor de reisleader. Je kunt er thuis toch niets mee. Joop heeft zelf in ieder geval een geweldige reis gehad, iedereen bedankt voor de gezelligheid.

Jona is aan de beurt. Hij prijst Mahmud: “A great job.” Alles was dubbel ok. De groep heeft veel problemen overwonnen, vooral ziekten en hitte. Bedankt voor de “professionele” verwerking daarvan. De groep kon steeds verder reizen. Intussen is het fris geworden, dus een lange nazit wordt het niet. Dan is een wodka in de hotelbar een beter idee.

DAG 13, 10 OKTOBER: de trein naar Tashkent

Nog steeds die frisse wind. De lucht dreigt met regen. We nemen afscheid van Kees en Geer, die vanuit Buchara verder westwaarts reizen, naar en door Iran. Ze durven. Na 20 minuten staan we voor de veiligheidscontrole op het station. We mogen verder. De trein arriveert al snel, eindeloos lang zo te zien. De laatste wagon is voor ons gereserveerd, coupés van zes en drie personen. Er is zelfs televisie. De rit zal dan ook zeker zeven uur duren. De rit gaat door een landschap van afwisselend groen en woestijn, van akkers, dorpjes, koeien, schapen en veel zand. De lucht klaart op. Je kunt niet veel meer doen dan wat lezen, een gesprek voeren of een dutje doen.

De “Shark-trein” van Buchara naar Tashkent

Een boek lezen of een dutje doen

Eriks wonderhorloge meldt dat de trein gemiddeld 75 kilometer per uur rijdt, met een maximum van 100. De service op de trein valt mee: we krijgen een kleine cake en een karton frisdrank. De slaapverwekkende rit wordt onderbroken door stops in Navoi en Samarkand. Na passage van de Syr Darya bereiken we halfweg de middag Tashkent.

Jona nodigt ons uit om al op tijd samen uit eten te gaan, zodat er nog wat rusttijd overblijft vóór we naar het vliegveld worden gebracht. Joop betaalt. Enkelen uit de groep voelen zich te beroerd om te eten, gekweld door virus of bacterie, anderen geven de voorkeur aan het restaurant van het hotel boven het adres waar we ooit de eerste lunch kregen in Tashkent, waar de helft van de groep eindeloos op zijn kip moest wachten.

Hoe dan ook, of we zijn uitgerust of niet, nog voor middernacht staat de bus klaar om ons weg te brengen. Mahmud heeft het laatste woord. Hij bedankt de groep voor de goede medewerking en prijst ons luisterend oor. Nogmaals toont hij zijn bewondering voor de prestaties van zijn land. Hij realiseert zich wel dat ze er nog niet zijn, maar – en dat klinkt wat vreemd uit de mond van een bewoner van Centraal-Azië – “Rome en Parijs zijn ook niet in één dag gebouwd.” We zijn altijd welkom, mochten we nog eens in de buurt komen. Hij wenst ons en onze familie veel geluk. Applaus. Op het vliegveld schudt hij iedereen de hand. Dat was Mahmud.

De veiligheidscontrole is weer wat je ervan mag verwachten, zeer grondig. Het is een anticlimax te moeten zien hoe de zo zorgvuldig door ons ingevulde douaneformulieren door een beambte snel worden ingezameld, zonder er verder een blik op te slaan. Alsof het er niet toe doet wat we hebben ingevuld, en waarschijnlijk is dat ook zo.

Opmerkelijk detail bij het inchecken: Wie 75 jaar is of ouder, krijgt geen langebenenplaats bij nooddeuren. Dan ben je een risicofactor. In Amsterdam geldt die regel niet en waarschijnlijk nergens behalve hier. Voor verschillende groepsleden die kampen met gezondheidsproblemen, is de toch al zware nachtreis extra belastend. Daar komen de vertragingen nog bij, het wachten op de drukke luchthavens en tot slot de benauwde lucht in de vlucht vanaf Istanbul, in een Airbus 330, een mensenpakhuis.

Dan werkt Schiphol bevrijdend. Iedereen wil zo snel mogelijk naar huis, vooral om wat slaap in te halen. Sinds we uit Bucharra vertrokken, zijn de meesten al gauw zo'n 30 uur "op" geweest, wat meer wordt als je thuis pas later op de dag het bed opzoekt. Voor een studiereis moet je heel wat over hebben. Wat de meesten echter met elkaar eens zijn: het was een prachtige reis! Een geweldige ervaring.

Impressies van enkele medereizigers.

Fred:

“Dit jaar met Livius naar Oezbekistan. Het land van de ronde broden, enorme stapels geld (voor 100 dollar een plastic tasje vol met bankbiljetten), enorme katoenvelden, oude Lada's en witte Chevrolets, bomen met witgeschilderde onderkanten, hele vieze wc's, mensen met een beetje Mongools uiterlijk die wel een hekel hebben aan het communisme maar niet aan de Russen en vele liters soep. Een land dat na vele jaren Russische overheersing bezig is een eigen identiteit te vinden en zeker niet als vroegere Sovjetstaat door het leven wil gaan. En bij zo'n identiteit opbouwen past ook een held en dat is Timur Lenk, de wereldheerser die tussen 1300 en 1400 leefde en in het huidige gebied van Oezbekistan is geboren. Een Islamitisch land, maar behoorlijk verlicht: weinig hoofddoeken, vrijwel overal wodka en bier, korte rokken, geen versterkte oproep tot gebed maar...toch vrijwel geen vrouwen achter het stuur. Een reis die behoorlijk zwaar was met twee nachtvluchten en een doorkruising van het gehele land. En dat eiste zijn tol, want vrijwel ieder uit de groep werd een keer behoorlijk ziek. Hoge koorts, diarree en het Liviushoestje.”

Jeanna:

”Ik vond het een enorm fascinerende reis. Niet alleen vanwege de prachtige opgravingen en moskeeën, madrasses en bazaars, maar ook het land, de mensen, alles! Ik ben blij dat ik de reis heb meegemaakt en denk er nog met veel plezier aan terug ondanks het zware reisprogramma!”

Co en Lily: Silk-Road Experience

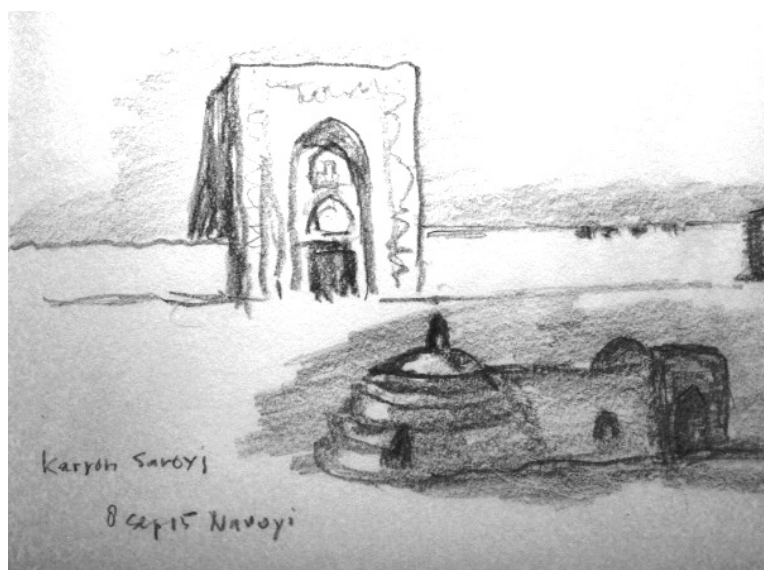
“Van Tasjkent naar de Ferganavallei moet een hoge pas genomen worden. Onze bus kan die niet aan. Daarom nemen we ’s ochtends plaats in 9 witte taxi’s, Chevrolets in Oezbekistan geassembleerd. De taxi’s zijn genummerd achter de voorruit. De volgorde blijkt heilig voor de chauffeurs, op iedere verstoring door het verkeer volgt een prachtige herstelmanoeuvre, de hele vijf uur durende rit lang. Over de antieke, eindeloze route door de hoge bergen vormen deze chauffeurs een karavaan. Dichter bij een zijderoute-gevoel kan je niet komen.”

Marijke:

“Ik vond het een bijzondere reis en ik ben blij dat ik mee mocht. De tochten naar de Ferganavallei, Termez en Samarkand vond ik echte hoogtepunten. Het is bijzonder om zo veel verschillende architectuur, heiligdommen, mausolea en andere kunstvormen te zien. Ook het Bactrische fort uit de tijd van Alexander de Grote met het prachtige uitzicht over de vlakte naar Afghanistan was zeer de moeite waard. Verder de tocht over het aardappelveld naar de boeddhistische stupa zal ik me blijven herinneren. Minder vond ik het eten en de hygiënische omstandigheden onderweg.”

Anita Bronner:

Fotoreportage op website: [Http://vimeo.com/142717316](http://vimeo.com/142717316)

Karavanserai en waterbassin in de woestijn bij Navoi, impressie van Co Bleeker

DEELNEMERS

Alie van Arragon

Co Bleeker

Lily Nass

Kees Bronke

Geer Bronke-Goudriaan

Fred Bronner

Anita Bronner-Maars

Mike van der Geer

Sabine Van der Geer-Gevaert

Anne-Miek Heesen

Jeanna Iliohan-van Wijnkoop

Erik de Jong

Jeannette de Jong-Oskam

Ab Langereis

Kees Mirande

Ank Mirande-Jansen

Marco Prins

Marlous Mollee

Joop Schouten

Gre Schouten-Klaver

Marijke Spreij

Frans Wendel

Jacques Wilbrink

Ina Wilbrink-Peeterman

Reisleiders:

Jona Lendering

Sigrid van Roode

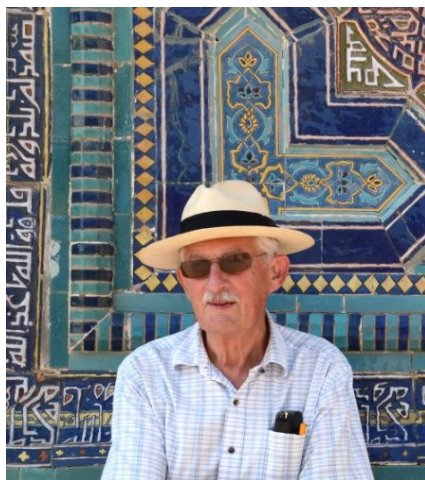
Jona

Mahmud

Sigrid

Dagboekschrijver

Vaarwel